

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2019–2020)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Digitalisering

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2019–2020)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Digitalisering

Innhold

1	Innledning	5	6	Kultur og kulturminner	26
2	Om regjeringens samepolitikk og digitaliseringspolitikk	8	6.1	Kultur	26
2.1	Regjeringens samepolitikk	8	6.1.1	Digitalisering og tilgjengeliggjøring av samisk kulturarv i arkiv, bibliotek og museum	26
2.1.1	Den samiske befolkningen og de samiske språkene	8	6.1.2	Tilgang til e-bøker på samisk	27
2.1.2	Rett til offentlige tjenester på samisk	8	6.1.3	Digitalisering av samiske medier	28
2.1.3	Regjeringens oppfølging av NOU 2016: 18 Hjertespråket	9	6.2	Kulturminner	30
2.2	Regjeringens digitaliseringspolitikk	10	6.2.1	Den nasjonale kulturminne-databasen Askeladden	30
2.2.1	En digital offentlig sektor	10	6.2.2	Geodata	30
3	Digitalisering i offentlig sektor	12	6.2.3	Digitalisering av kulturminnedata fra forsknings- og FoU-prosjekter	31
3.1	Informasjon fra det offentlige på samisk	12	6.2.4	Offentliggjøring og tilgjengelighet	31
3.1.1	Informasjon som innbyggeren selv oppsøker	12	6.2.5	Kategorier, nomenklatur og språk	31
3.1.2	Informasjon innbyggeren mottar fra det offentlige	13	6.2.6	Krav om kartfesting	31
4	Samisk språkteknologi	18	7	Helse- og omsorgssektoren	32
4.1	Avlevering av samiske språkdata	19	7.1	Rett til likeverdige helse- og omsorgstjenester og til å bli betjent på samisk	32
5	Utdanning	20	7.2	Digitalisering i helse- og omsorgssektoren	32
5.1	Barnehagens digitale praksis	20	7.3	Bruk av digitale verktøy i behandlingen	33
5.2	Digitalisering i grunnopplæringen	20	7.4	Digitalt tilgjengelig helseinformasjon på samisk	33
5.2.1	Fagfornyelsen og Kunnskapsløftet 2020	20	7.5	Utvikling under koronapandemien	33
5.2.2	Opplæring for samiske elever	21	8	Justissektoren	35
5.3	Rekruttering til samisk lærerutdanning	24	8.1	Fjerntolking	35
5.4	Digitalisering i høyere utdanning	24	8.2	Informasjon på samisk på relevante nettsteder i justissektoren	35
5.4.1	Digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren	24	8.3	Digital ordbok med juridisk terminologi	35
5.4.2	Krav til digitalisering i rammeplan for grunnskolelærerutdanning	25	8.4	Kunnskapsformidling og kompetanseheving om den samiske dimensjonen i justissektoren	36

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2019–2020)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Digitalisering

*Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 28. august 2020,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning

Regjeringen Solberg har satt i gang et omfattende digitaliseringsarbeid, oppsummert i Meld. St. 27 (2015–2016) *Digital agenda for Norge* og i «*En digital offentlig sektor – Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025*», som regjeringen la fram i juni 2019. Målet er at brukerne skal oppleve én digital offentlig sektor. Stat og kommune skal jobbe systematisk sammen for å skape tjenester som oppleves som sammenhengende og som løser brukernes behov.

Regjeringens digitaliseringsarbeid gjelder hele Norges befolkning. Samtidig anerkjenner regjeringen at en digital hverdag påvirker personer ulikt. For eksempel har unge og eldre brukere ulike krav og forventninger til det digitale tilbudet, og ulike muligheter til å benytte seg av det. Et annet viktig aspekt – som er et hovedtema for denne meldingen – er befolkningens behov for, og i noen tilfeller krav på, digitale løsninger på sitt eget språk.

Norges urfolk, samene – og de samiske språkene – påvirkes særskilt av digitalisering. De samiske språkene står overfor enkelte utfordrin-

ger som digitalisering kan være med på å løse, for eksempel ved å få bedre tilgang til læremidler. Digitaliserte hjelpemidler kan gjøre det raskere og enklere å oversette materiale til samiske språk, og dermed gjøre det rimeligere å oppdatere tekster. Samtidig som disse mulighetene er der, opplever mange at økt digitalisering har ført til en negativ utvikling. Sentrale fysiske språkarenaer forsvinner, en del offentlig informasjon er ikke lenger tilgjengelig på samisk, og det finnes fortsatt maskinvare og programvare som ikke støtter samiske tegn.

Med denne meldingen vil regjeringen peke på de mulighetene som ligger i digitalisering for samiske språkbrukere. Regjeringen vil også trekke fram de gode tiltakene som allerede er satt i gang for samiske språkbrukere. I tillegg vil meldingen belyse de utfordringene stat og kommune står overfor når de skal tilby digitale tjenester til samiske innbyggere, og de problemene samiske innbyggere støter på i en digital hverdag.

Sametinget har gitt innspill til regjeringen om at samiske perspektiver ikke i stor nok grad har

vært belyst i de overordnede dokumentene som er sentrale i digitaliseringspolitikken. Arbeidet med denne meldingen har gitt mulighet til også å belyse hvordan det samiske perspektivet kan tas inn i overordnede måldokumenteter for digitaliseringspolitikken. Målet med regjeringens arbeid er at alle – også samiske språkbrukere – skal kunne ta del i det digitaliserte Norge.

Denne meldingen er den andre i rekken av årlige framoverskuende meldinger til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Regjeringen legger fram slike meldinger hvert år, men temaet for meldingene varierer fra år til år. De har likevel det til felles at Sametingets årsrapport er fast vedlegg, og at Sametingets vurderinger kommer fram i selve meldingsteksten. Sametinget har fått se et tidligere utkast av denne meldingen, og har fått spille inn sine vurderinger som merknader i teksten. Disse er markert i kursiv.

Sametingets merknad til det overordnede innholdet i meldingen

Sametinget har hatt store forventninger til denne stortingsmeldingen som tar for seg temaet digitalisering i det samiske samfunnet. Sametinget har flere ganger påpekt at regjeringens overordnede digitaliseringssatsing ikke ivaretar det samiske perspektivet. For eksempel har regjeringen i de to siste statsbudsjettene satt av 2,4 milliarder kroner til digitaliseringstiltak, men utfordringene i det samiske samfunnet har ikke vært nevnt i den sammenheng. Sametinget er kritiske til at det heller ikke i denne meldingen kommer klart fram hva regjeringens mål for digitaliseringen av det samiske samfunnet er, og hva regjeringen vil satse på i den sammenheng.

Sametinget har ved tidligere anledninger beskrevet utfordringene ved at det samiske digitale tilbudet ikke inkluderes ved utvikling av digitale tjenester. Dette er en utfordring som går igjen i flere samfunnssektorer, og Sametinget ser at dersom det samiske ikke blir tatt med i et tidlig stadium, så blir det heller ikke utviklet et samisk tilbud. Sametinget mener derfor at det samiske tilbudet allerede skal nevnes ved bevilgningen til nye digitaliseringstiltak for å sikre at det samiske perspektivet blir tatt med.

Sametinget har som mål at den samiske befolkningen skal ha et likeverdig digitalt tilbud som den øvrige befolkningen. De samiske brukerne forventer like gode digitale tjenester. Det er stort potensial i digitaliseringsfeltet, og det er store muligheter til å effektivisere og forbedre dagens tjenester. Sametinget kan ikke ha ansvaret for digitalisering alene, men det må være et samarbeid med regjeringen.

Det samiske digitale tilbudet utvikles ikke i takt med det norske tilbudet, og dette synes Sametinget er kritikkverdig. Sametinget vil understreke at dagens situasjon er kritisk for de samiske språkene som digitale språk. De samiske språkene har utfordringer med at samiske tegnsatt ikke kan brukes i offentlige registre. Sametinget mener det er kritikkverdig at samiske navn ikke kan skrives korrekt i alle offentlige registre. Sametinget mener man skal ha som mål at alle offentlige virksomheter har støtte for samiske bokstaver.

Regjeringens mål er at det offentlige i større grad skal kommunisere med brukerne gjennom nettbaserte tjenester. Sametinget mener at man skal huske på de samiske brukerne og gi dem et like godt nettbasert tilbud som befolkningen for øvrig. Ved utviklingen av en digital offentlig sektor skal de samiske språkene involveres, og Sametinget mener målsetningen må være at samiske språk skal være tilgjengelig på alle offentlige digitale tjenester som utvikles fra starten av.

Digitale plattformer som kommunikasjonskanaler er stadig viktigere, og det er avgjørende at de samiske språkene utvikles som digitale språk. Språkteknologi er en forutsetning for at samiske språk fortsatt skal kunne være funksjonelle språk i samfunnet. Sametinget vil understreke at å digitalisere det samiske samfunnet er et ansvar som påligger alle sektorer, og ikke Sametinget alene. Fremover må vi se på de mulighetene digitalisering gir, for eksempel ved å flytte språkgrensene og knytte folk sammen på tvers av landegrensene. For de samiske språkene vil digitaliseringen være avgjørende for videre utvikling. Digitalisering gir en helt ny kommunikasjonsplattform og en ny måte å dele informasjon på. Sametinget skal være en pådriver for ny teknologi i det digitale skiftet og være med på å skape et digitalt samisk samfunn.

Ved utviklingen av tjenestetilbudet er det viktig at kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter samarbeider om å tilby helhetlige og sammenhengende offentlige tjenester. Den samiske befolkningen bor spredt i Norge, og i dag er det 13 kommuner med i forvaltningsområdet for samisk språk. Disse kommunene har et særskilt ansvar for de samiske språkene. Sametinget mener det er viktig at velferdstjenester er tilpasset den samiske befolkningen. Ved digitalisering i kommuner har Sametinget særlig fokus på hvordan de nye tjenestene påvirker befolkningen. Sametinget vil trekke fram helse-tjenester som viktig, særlig med tanke på at det blir stadig flere eldre innbyggere. Sametinget vil understreke at den samiske befolkningen bør ha rett på digitale tjenester tilpasset deres behov og et likeverdig digitalt tilbud.

Sametinget har laget en digitaliseringsstrategi og en handlingsplan for å følge opp denne strategien. I disse dokumentene kommer det fram at Sametinget mener at regjeringens digitaliseringsarbeid ikke alltid er tilpasset samiske språkbrukere, og at det er større digitale hindringer for samiskspråklige enn norskspråklige brukere av digitale verktøy. Sametinget er opptatt av at det samiske perspektivet må inn tidlig i alt digitaliseringsarbeid.

Sametinget har utviklet mange digitale tjenester for det samiske samfunnet. For eksempel har Sametinget hatt en viktig rolle i Divvun og Giellateknos utvikling av samisk tastatur, samisk rettskrivningsprogram og digitale ordbøker (se kapittel 4). Sametinget har også vært sentrale i utviklingen av den digitale læremiddelportalen Ovttas (se kapittel 5).

Sametingets administrasjon har de seneste årene gjennomført flere egne digitaliseringsprosjekter. Dette gjelder blant annet digitalisering av Sametingets tilskuddsforvaltning, arkivtjenesten og politikerportalen. Erfaringen viser at brukerne velger de digitale løsningene når de tilbys. I sametingsrådets budsjettforslag for 2020 er det satt av midler til et helhetlig digitalt forvaltningssystem av tilskuddsordningene. Sametinget har i dag over 60 ulike tilskuddsordninger. Et nytt system vil gjøre forvaltningen av tilskudd enklere, og gir en mulighet til å forbedre de tjenestene som Sametinget tilbyr brukerne.

2 Om regjeringens samepolitikk og digitaliseringspolitikk

2.1 Regjeringens samepolitikk

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. I tråd med Grunnloven § 108 har regjeringen som mål å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Norge har også folkerettslige forpliktelser som legger føringer for samepolitikken, blant annet ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27. FNs generalforsamling vedtok 13. september 2007 en felles urfolkserklæring. Erklæringen legger viktige føringer i det videre arbeidet for å forstå hvilke rettigheter urfolk har, selv om erklæringen ikke i seg selv er et folkerettslig bindende dokument.

Sametinget er samenes folkevalgte organ og regjeringens viktigste premissleverandør og dialogpartner i samepolitiske spørsmål. Regjeringen bygger videre på de institusjonelle og rettslige rammene som allerede er lagt for samepolitikken. Regjeringen er ikke ansvarlig for Sametingets politiske virksomhet eller vedtakene som Sametinget gjør som politisk organ.

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. For å sikre at arbeidet med saker som kan påvirke samene direkte gjennomføres på en tilfredsstillende måte, er regjeringen og Sametinget enige om å legge *Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget* til grunn ved konsultasjoner.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for å samordne statlig politikk som berører samene i Norge, og skal arbeide for helhet og sammenheng i politikken, på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Hvert fagdepartement har et ansvar for å følge opp statlig politikk overfor samene innenfor sin sektor.

Det er statens ansvar å sikre at hensynet til samene blir ivaretatt. Samtidig legger staten til grunn at kommuner og fylkeskommuner på eget initiativ, og som en del av lokaldemokratiet, også følger opp forpliktelsene sine overfor de samiske innbyggerne.

2.1.1 Den samiske befolkningen og de samiske språkene

Det blir ikke gjort registreringer på etnisk grunnlag i Norge, og derfor vet man ikke hvor mange samer som bor i landet. 18 103 personer var registrert i Sametingets valgmanntall per juni 2019. Det er en jevn økning i registreringer i manntallet. Mange samer har av ulike grunner valgt å ikke registrere seg i manntallet, og ettersom bare de som kan stemme ved sametingsvalg kan registrere seg i manntallet, viser ikke manntallet hvor mange samer som bor i Norge. Sametinget har flere ganger pekt på behovet for å lage en individuelt basert statistikk over hvem som er samer i Norge, men også pekt på utfordringer knyttet til dette. Blant annet finnes det en historisk basert motstand mot registrering i den samiske befolkningen.

Fra tallene over hvem som velger samisk språk i barnehagen og på skolen (se kapittel 5), vet vi at det bor samer spredt i hele Norge. Det er grunn til å tro at et økende antall samer bor i byer og større tettsteder. Samtidig vet vi at de mest konsentrerte bosetningsområdene, der samer til dels er i flertall, ligger nord for Saltfjellet.

I Norge er nord-, sør- og lulesamisk språk i daglig bruk. Norges internasjonale forpliktelser knytter seg til disse tre språkene. Samisk språk er viktig for den enkelte språkbruker, for den samiske befolkningen og for utviklingen av det samiske samfunnet. På UNESCOs liste over truede språk, er nordsamisk definert som truet, og sør- og lulesamisk som svært truede språk.

Sametingets merknad

Sametinget understreker at skolte-, ume-, og pite-samisk er språk som hører til på norsk side av Sápmi. Disse språkene er i en sårbar stilling, og det er viktig at behovene til disse språkene også ivaretas.

2.1.2 Rett til offentlige tjenester på samisk

Sameloven § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk. I forvaltningsområdet for

samisk språk er samisk og norsk likestilte språk i henhold til bestemmelsene i sameloven kapittel 3.

Forvaltningsområdet for samisk språk omfatter i dag kommunene Karasjøk, Kautokeino, Tana, Porsanger, Nesseby, Kåfjord, Tjeldsund og Lavangen i det nordsamiske området, Hamarøy i det lulesamiske området og Hattfjellidal, Røyrvik, Røros og Snåsa i det sørsamiske området.

I henhold til gjeldende prosedyrer må en kommune søke om innlemmelse i forvaltningsområdet, og sende søknad til Kommunal- og moderniseringsdepartementet, som eventuelt innlemmer kommunen i forvaltningsområdet gjennom forskriftsendring. Innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk gir innbyggerne språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ, herunder:

- Lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen skal oversettes til samisk.
- Skjema til bruk overfor lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk. Det samme gjelder kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet.
- Rett til svar på samisk, skriftlig og muntlig, ved henvendelse til et offentlig lokalt organ. Når det gjelder regionale offentlige organ har man ved skriftlige henvendelser rett til skriftlige svar på samisk.
- Rett til å henvende seg til domstolen på samisk både muntlig og skriftlig, og til å tale samisk i rettsmøter og gjennomføre forhandlinger på samisk. Domstolen er forpliktet til å sørge for oversettelser av prosesskrifter, skriftlige bevis, rettsbøker mv. både til norsk og samisk. (Med rettsvesen siktes det her til politi, lensmennene, påtalemyndighetene, domstolene, og kriminalomsorgen).
- Rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter.
- Rett til å bruke og bli betjent på samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner.
- Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å lære seg samisk når organet har behov for slik kunnskap.
- I grunnskolen har alle elever, både samer og ikke-samer, i samiske distrikt (med det menes forvaltningsområdet pluss eventuelt andre kommuner eller deler av kommuner som særskilt er innlemmet), rett til opplæring på samisk.

Også utenfor forvaltningsområdet gir samelovens språkregler språklige rettigheter på samisk. Blant annet gjelder det et krav til oversettelse av lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen.

Videre har enhver rett til opplæring i samisk. Opplæringsloven fastsetter bestemmelser om rett til opplæring i og på samisk for elever i grunnskolen og videregående skole. Utenfor forvaltningsområdet har man også rett til bruk av samisk i domstolene, også når dette ikke er nødvendig på grunn av språk- og kommunikasjonsproblemer.

Bestemmelsene i samelovens kapittel 3 er minimumskrav. Alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til samiske språkbrukere, også utover lovens regler.

Regjeringen skal legge til rette for at samene skal kunne sikre og utvikle sitt språk og har det overordnede ansvaret for at nasjonale og internasjonale forpliktelser for de samiske språkene blir fulgt opp. Kommuner, fylkeskommuner og statlige etater har ansvar for å oppfylle samelovens språkregler.

Sametinget forvalter midler til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner og har et særskilt ansvar for å fremme alle de samiske språkene. Regjeringen er en viktig samarbeidspartner i språkpolitikken, og har på linje med Sametinget et ansvar for å styrke og utvikle samiske språk. Gjennom Grunnloven er staten forpliktet til å sikre den enkeltes rett til bruk av samiske språk. Rollefordeling mellom Sametinget og regjeringen har i noen tilfeller vært uklar. Samtidig som Sametinget har det overordnede ansvaret for å styrke og utvikle samiske språk, spiller regjeringen en viktig rolle i utøvelsen av dette ansvaret. Kommuner, fylkeskommuner og statlige organ med tjenestekrets i forvaltningsområdet har også et ansvar for å oppfylle samelovens språkregler.

2.1.3 Regjeringens oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*

I 2016 overrakte samisk språkutvalg NOU 2016: 18 *Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk* til Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget. Bakgrunnen for at regjeringen satte ned utvalget var blant annet at det har skjedd betydelige endringer i organiseringen av offentlig sektor siden språkreglene ble vedtatt i 1990. Dagens regelverk tar i liten grad høyde for situasjonen i kommuner hvor samene utgjør en mindre del av befolkningen, og det er store variasjoner i hvor-

dan kommunene i forvaltningsområdet følger opp bestemmelsene i samelovens språkregler.

Utvalgets rapport har vært på høring, og departementene og Sametinget arbeider nå med å vurdere utvalgets forslag. Regjeringen konsulterer Sametinget om aktuelle lovendringer og forslag til tiltak.

2.2 Regjeringens digitaliseringspolitikk

Norsk offentlig sektor er i verdensklasse på digitaliseringsområdet, og skal fortsette å være det. Derfor må offentlig sektor jobbe sammen for å løse brukernes behov. Målet om én digital offentlig sektor krever endrede arbeidsmåter og samarbeidsformer, og at sektoren har riktig kompetanse og løser flere oppgaver digitalt. Offentlig sektor skal tilby sammenhengende tjenester, benytte fellesløsninger og sørge for at fellesløsninger virker på tvers av forvaltningsnivåer og sektorer. Vi må også dele og gjenbruke mer offentlige data. Staten skal sørge for at regelverket er digitaliseringsvennlig.

Regjeringen foreslår en offensiv satsing på digitalisering og opprettholder et høyt digitaliseringstempo. I statsbudsjettet for 2019 ble det satt av 1,7 milliarder kroner til digitalisering og regjeringens budsjettforslag for 2020 innebærer 707 millioner kroner til nye digitaliseringstiltak. Satsningen gjelder for eksempel digitalarkiv og digital langtidslagring, økt tilskudd til bredbåndsutbygging, markedsplass for skytjenester, medfinansieringsordningen for digitaliseringsprosjekter, digitale løsninger for kommunalt disponerte boliger, forbedring og videreutvikling av matrikelen, analyser og klargjøring for 5G, deling av data, helseplattformen, samt bedre pasientsikkerhet og samhandling med standardisert språk.

Sametingets merknad

Sametinget mener at de som samenes folkevalgte parlament bør sikres nødvendige ressurser og kompetanse til å delta i digitaliseringsarbeidet. I den sammenheng vil Sametinget understreke at dagens bevilgning ikke bygger opp Sametinget til å gjennomføre satsinger på lik linje med andre offentlige etater i Norge.

2.2.1 Én digital offentlig sektor

Regjeringen og KS lanserte i juni 2019 *Én digital offentlig sektor – Digitaliseringsstrategi for offentlig*

sektor 2019–2025. Strategien er en oppfølging av Meld. St. 27 (2015–2016) *Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*. Strategien definerer felles mål og innsatsområder for digitaliseringsarbeidet fram mot 2025, og skal støtte den digitale transformasjonen i hele offentlig sektor. Dette er derfor en felles strategi for både kommunal sektor og staten. Digitalisering i offentlig sektor skal samtidig bidra til økt verdiskaping for næringslivet.

I strategien prioriteres å utvikle sammenhengende tjenester innenfor følgende livshendelser: Å få barn, å få et alvorlig sykt barn, å miste og finne jobb, å være ny i Norge, å starte og drive en bedrift, ved dødsfall og arv og å starte og drive en frivillig organisasjon.

Ett av virkemidlene for å lykkes med utviklingen av sammenhengende tjenester er deling av data. Regjeringen vil etablere et nasjonalt ressurs-senter for deling av data som skal ha spisskompetanse på sammenhengen mellom juss, teknologi, forretnings- og forvaltningsprosesser, og fungere som et læremiljø og en kompetansebank for hele den offentlige sektoren.

Kunstig intelligens vil sette oss i stand til å få ny kunnskap fra de store informasjonsmengdene vi har i offentlig sektor og bidra til at vi kan løse oppgaver på nye måter. Mer bruk av kunstig intelligens i offentlig sektor reiser også vanskelige spørsmål rundt åpenhet, ansvar, rettssikkerhet og personvern. Regjeringen har derfor lansert en nasjonal strategi for kunstig intelligens.

For å oppnå økt deling av data og mer sammenhengende tjenester må regelverket legge til rette for det. Regelverket må være klart og forståelig, uten unødvendige skjønnsbestemmelser og ha harmoniserte begreper. Regjeringen vil gå gjennom regelverket for å fjerne gjenstående hindringer for digitalisering, med utgangspunkt i arbeidet med sammenhengende tjenester.

Kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter må kunne samhandle for å utvikle brukerrettede, sammenhengende og effektive digitale tjenester. Regjeringen vil, i samarbeid med KS, etablere et felles digitalt økosystem for nasjonal samhandling og tjenesteutvikling.

Samhandling og samordning av digitaliseringsarbeidet i kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter skal legge grunnlaget for utvikling av sammenhengende tjenester til innbyggere, frivillige organisasjoner og næringsliv.

Digital kompetanse blir en kritisk faktor for offentlige virksomheters evne til å digitalisere tjenester til innbyggere og næringsliv og å få gevinster av dette. Regjeringen vil utarbeide en strategi

for digital kompetanse i offentlig sektor i samarbeid med KS og andre relevante aktører.

Digital sikkerhet er en grunnleggende forutsetning for å opprettholde tillit til offentlig sektors IT-systemer og offentlige digitale tjenester. I januar 2019 la regjeringen fram en nasjonal strategi for digital sikkerhet. Digitaliseringsdirektoratet vil, i samarbeid med KS, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Datatilsynet, ha en sentral rolle i å arbeide med styrket og samordnet tilnærming til digital sikkerhet i offentlig sektor.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet utarbeider en handlingsplan for operasjonalisering av alle tiltakene i digitaliseringsstrategien.

Sametingets merknad

Sametinget har tidligere påpekt at Sametinget ikke blir tatt med ved nasjonale satsinger, og bør derfor inkluderes i arbeidet med å etablere et felles digitalt økosystem. Sametinget mener også at Sametinget bør inngå blant aktørene som skal bidra til å utarbeide strategien for digital kompetanse i offentlig sektor.

3 Digitalisering i offentlig sektor

3.1 Informasjon fra det offentlige på samisk

I dette kapitlet vil vi diskutere informasjonen fra det offentlige som finnes på samisk. For enkelthets skyld vil vi skille mellom to typer informasjon: Den innbyggeren selv oppsøker, for eksempel ved å søke opp en nettside, og den innbyggeren mottar, for eksempel et informasjonsskriv fra myndighetene eller en epikrise fra et sykehus.

Det er verdt å minne om det offentliges forpliktelser etter samelovens kapittel 3 (se kap. 2.1.2). Ifølge sameloven har offentlige organer visse forpliktelser til å oversette informasjon til samisk, nærmere angitt i loven. Dessuten har staten praksis for å oppfordre til oversettelse av informasjon også utover det som er påkrevd etter loven. I forarbeidene til sameloven vises det til at oversetting vanligvis skal skje til nordsamisk, mens regelverk som spesielt retter seg mot den samiske befolkningen i lule- eller sørsamisk språkområde, skal oversettes til de respektive språk.

3.1.1 Informasjon som innbyggeren selv oppsøker

Da sameloven trådte i kraft i 1987 var det fremdeles vanlig at innbyggerne i Norge oppsøkte informasjon fra kommunen, fylkeskommunen og staten ved fysisk oppmøte på sitt lokale offentlige kontor, eller ved å ringe eller sende brev. I dag henter de fleste av borgerne nødvendig informasjon på offentlige nettsider, som gjør den mer tilgjengelig og åpner for mer fleksible løsninger.

For at flere offentlige virksomheter skal ha informasjon på samisk på sine nettsider krever det at virksomhetens ledelse tar en beslutning om at det er viktig at også samiskspråklige brukere skal finne informasjon på sitt språk. Det må opprettes en samiskspråklig versjon av nettstedet, og det må settes av midler i de årlige budsjettene til oversettelser til samisk. Det er viktig at de samiske sidene er oppdaterte og relevante, slik at brukeren kan stole på at de finner nødvendig informasjon på nettsidene.

I tillegg må nettstedet støtte UTF-8, som er en IT-standard som blant annet støtter de samiske særtegnene og sikrer at tegnene blir vist korrekt i brukernes nettlesere. Dette gjelder tegnene Áá Čč Đđ Nŋ Šš ƦƦ Žž (nordsamisk) Áá, Nŋ (lulesamisk), Ĩĩ og Öö (sørsamisk). Fra 2009 har det vært et krav at alle offentlige virksomheter ved omlegging, nyetableringer og videreutvikling av sine IT-systemer skal bruke UTF-8. Det betyr at de fleste offentlige virksomheter i dag kan presentere innhold på samisk.

I 2011/2012 gjorde daværende Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi), nå Digitaliseringsdirektoratet, en statuskartlegging av samisk informasjon på 234 statlige nettsteder. Når det gjelder publisering av samiskspråklig innhold, viser resultatet av kartleggingen at statlig sektor står overfor betydelige utfordringer. Det var kun 26 prosent av de statlige nettstedene som på en målrettet og systematisk måte publiserte samiskspråklig innhold. Det var dessuten kun 5 prosent som har et så omfattende samiskspråklig innhold at nettstedet kan sies å ha en samiskspråklig versjon av det viktigste norskspråklige innholdet.

Innenfor flere av statens og samfunnets kjerneområder er samiske språk nærmest fraværende på nettstedene. Områder som politi, helse, utdanning, skatt og de ulike ombudene (med unntak av Sivilombudsmannen) har for eksempel lite samisk innhold.

Samtidig viste kartleggingen at den tekniske forutsetningen om UTF-8 var tilstede hos 80 prosent av virksomhetene.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ser verdien av å fortsette å følge med på bruk av samiskspråklig innhold på offentlige nettsider, og har besluttet å gi Digitaliseringsdirektoratet i oppdrag å gjøre en ny kartlegging av dette i 2020/2021. En slik undersøkelse vil gjøre det lettere å sette inn tiltak i framtiden for å synliggjøre språkene, og sikre bedre og mer målrettet informasjon til samiskspråklige brukere av offentlige tjenester.

Hovedutfordringen når det gjelder informasjon som samiskspråklige innbyggere oppsøker er altså ikke de tekniske løsningene. Tilgjengelig-

gjøring av samiskspråklig informasjon er avhengig av oversettere og en strategi for publisering, og dette er kostbart. Andre utfordringer, som ikke Difis rapport peker på, men som enkle søk i offentlige nettsider identifiserer, er at informasjonen som er tilgjengelig ofte kun er tilgjengelig på nordsamisk, og at den også ofte er skjult for brukeren fordi sidene ikke har samisk språkvalg. Hver enkeltperson må dermed søke seg fram til samiskspråklig informasjon gjennom en søkemotor.

Sametingets merknad

Sametinget vil først trekke frem at samisk og norsk er likeverdige språk i Norge og begge er offisielle språk i Norge. Sametinget registrerer at når det gjelder å publisere informasjon på de samiske språkene blir dette ofte betegnet som kostbart. Dette mener Sametinget er en uheldig utvikling, og all offentlig informasjon bør være på de offisielle språkene i Norge.

3.1.1.1 Samisk informasjon på regjeringen.no

Ett av de offentlige nettstedene som tilbyr informasjon på samisk er regjeringen.no. Hvert enkelt departement har ansvar for sine nettsider og for å publisere også samisk innhold. Det er Statsministerens kontor som har ansvar for hovedsiden på regjeringen.no.

For å gjøre det enklere for departementene å oversette til de samiske språkene ble det etablert en samisk oversettelsestjeneste i Departementenes sikkerhetsorganisasjon (DSS) i 2010. Tjenesten er finansiert av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. DSS har inngått rammeavtaler med nordsamiske, sørsamiske og lulesamiske oversettere, og kan dermed tilby oversettelse til tre samiske språk kostnadsfritt for departementene. DSS tilbyr oversettelse av pressemeldinger, nyhetssaker og artikler til regjeringen.no. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har anbefalt departementene å oversette både saker som gjelder den samiske befolkningen spesielt, og saker som er av interesse for befolkningen generelt. Dersom ikke departementet har oppgitt hvilket samisk språk de ønsker oversettelsen til, velger DSS språk ut fra tema eller geografisk område. Noen saker oversettes til alle tre språk.

Samisk innhold på regjeringen.no varierer fra departement til departement. Samtlige departementer har grunninformasjon om departementet på nordsamisk på sine sider. I tillegg har en del departementer også oversatt undersider med pre-

sentasjon av ulike temaer og ansvarsområder på nordsamisk.

3.1.2 Informasjon innbyggeren mottar fra det offentlige

Til nå har vi sett på offentlig informasjon som samiske innbyggere selv oppsøker. Her har vi sett at det er relativt lite tilgjengelig informasjon på samisk på nettet.

Ifølge sameloven skal lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen oversettes til samisk. Også offentlige organers plikt til oversettelse av relevante kunngjøringer og skjemaer innenfor forvaltningsområdet for samisk språk er omtalt i loven. Sameloven gir imidlertid ikke offentlige organer plikt til å tilby digitale tjenester på samisk.

For at offentlige instanser skal kunne sende ut informasjon på samisk er det mange av de samme forutsetningene som må være tilstede som for publisering av nettsideinnhold. Den største utfordringen er at det er dyrt å digitalisere, og at muligheten for innsparing på sikt er lavere når det gjelder samiske løsninger enn norske. I tillegg kommer utfordringene med mangelen på samiskspråklig personell og oversettere. Det er også noen tekniske hindringer for digitalisering på dette området, og da særlig knyttet til samiske tegnsett.

3.1.2.1 Utfordringen med samiske tegnsett

I digital kommunikasjon har mange opplevd å se forandringer i tekst man har skrevet. På norsk kan man for eksempel oppleve at man har skrevet ordet «spørre», men at det plutselig forandrer seg til ordet «spørre». Dette skjer fordi systemer bruker ulike tegnsett og at ikke alle systemer støtter de norske bokstavene æ, ø og å. Samiskspråklige brukere opplever forandringer knyttet til tegnsett mye oftere enn norskspråklige brukere. Slike ulikheter skaper problemer i samhandling mellom interne systemer, mellom offentlige virksomheter og mellom offentlige virksomheter og innbyggere eller næringslivet.

Som nevnt tidligere finnes det en rekke tegn på samisk som skiller seg fra tegnene i norsk språk. Dette gjelder tegnene Áá Čč Đđ Nŋ Šš ƦƦ Žž (nordsamisk) Áá, Nŋ (lulesamisk), Ĩĩ og Öö (sørsamisk). De fleste statlige *nettsteder* støtter UTF-8-standarden som gjør det mulig å skrive og lese disse tegnene, men dette gjelder ikke i samme grad fagsystemene til statlige virksomheter. For eksempel har både Brønnøysund-

registeret og Politiet flere fagsystemer som ikke gjør det mulig å skrive på samisk per i dag. På sikt vil dette forandre seg fordi myndighetene fra 2011 stilte krav til at alle offentlige virksomheter ved større omlegginger, nyetablering eller videreutvikling av fagsystemer, skal bruke UTF-8. Kravet er tatt inn i Forskrift om IT-standarder i offentlig forvaltning. Forskriften gjelder alle statlige og kommunale virksomheter underlagt forvaltningsloven.

For å sikre regjeringens mål om én digital offentlig sektor er det også viktig at offentlige systemer snakker med hverandre. Offentlig sektor gjennomgår en utvikling der stadig flere systemer integreres med hverandre. Mange integrerte systemer kompliserer overgangen til nytt felles tegnssett, og det blir ofte argumentert med at man må benytte et eldre begrenset tegnssett fordi det er det de samhandlende systemene benytter. Det er derfor viktig å legge om til felles tegnssett så raskt som mulig, før ytterligere integrasjoner blir gjennomført.

3.1.2.2 Moderniseringen av Folkeregisteret

Folkeregisteret inneholder oppdatert nøkkelinformasjon, som navn, adresse, kjønn, sivilstand med mer, om alle personer som er eller har vært bosatt i Norge. Både offentlige og private virksomheter bruker opplysningene fra Folkeregisteret. Folke-registeret er derfor et sentralt verktøy i offentlig administrasjon, samfunnsplanlegging og forskningsarbeid. Folkeregistret binder sammen en hel rekke tjenester og velferdsordninger.

Ikke alle samiske tegn har vært støttet i Folke-registeret. Personer som har samiske særtegn i navnene eller adressene sine har dermed fått disse skrevet feil i brev fra det offentlige, og i offentlige identifikasjonspapirer, som i pass. Personer med samiske tegn i sine bedriftsnavn har ikke fått registrert disse korrekt i Brønnøysund-registeret.

Skatteetaten arbeider nå med å modernisere Folkeregisteret. Fra 2019 gir Folkeregisteret støtte for alle ti samiske særtegn i nord-, sør- og lulesamisk. I tillegg er det åpnet for at innbyggere som kan nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk selv kan registrere språkkompetansen i Folkeregisteret. Registreringsløsningen er basert på egeninnmelding og er frivillig. Formålet med løsningen er å følge med på språkutviklingen, og å kunne bruke statistikken til språkutvikling og tiltak som fremmer samisk språk og kultur. Statistikken som genereres av denne registreringen kan være nyttig i arbeidet med å gi den samiske

befolkningen et bedre tjenestetilbud. Det vil ta tid å bygge opp språkregisteret, men på sikt vil registeret kunne gi et godt utgangspunkt for politikktutvikling. For at brukere skal registrere samisk språk vil det være nødvendig med informasjon om muligheten. Det kan også bli behov for å utrede hvordan statistikkene kan forbedres. Sametinget vil i løpet av 2020 sette i gang en informasjonskampanje om muligheten for å registrere samisk språk i Folkeregisteret.

Nytt folkeregister legger til rette for at Same-tinget, kommuner og fylkeskommuner kan få tilgang til opplysninger i sanntid og benytte opplysningene til å effektivisere egne prosesser. I tillegg kan bruk av det moderniserte Folkeregiste- ret bidra til bedre datakvalitet, flere informa- sjonselementer og nye tekniske grensesnitt slik at det kan utvikles nye innbyggertjenester.

I forlengelse av moderniseringen av Folke- registeret vil Skatteetaten utvikle dagens folke- register. Skatteetaten samarbeider med KS om kommunal sektors behov for tilgang til opplys- ninger i et modernisert folkeregister. I tillegg vurderes muligheten for at kommunal sektor skal kunne sende opplysninger til Folkeregiste- ret digitalt. KS har egne aktiviteter for å ivareta kommunal sektors behov opp mot et moderni- sert folkeregister. For at kommuner og fylkes- kommuner skal kunne hente ut gevinster ved et modernisert folkeregister, bør den enkelte kommune og fylkeskommune selv kartlegge endringsbehovet og vurdere konsekvensene som følger av et modernisert register.

Sametingets merknad

Sametinget framhever at løsningen for å registrere samisk språk i Folkeregisteret ikke skiller mellom skriftlig og muntlig samiskspråklig kompetanse. I konsultasjoner mellom Finansdepartementet og Sametinget i 2016, formidlet Sametinget et ønske om å registrere alle samiske språk (sørsamisk, ume- samisk, pitesamisk, lulesamisk, nordsamisk og skoltesamisk) i løsningen. Sametinget fremmet også et ønske om å kunne registrere grad av samisk språkbruk, herunder skriftlig og muntlig bruk, og første- og andrespråkkompetanse.

Sametinget vil vise til de mulighetene som end- ringen av Folkeregisteret gir. Det at man i Norge kan få et digitalt register over alle samiskspråklige gir uante muligheter. Informasjonen vil for eksem- pel være svært verdifull for en kommune som vil få rask oversikt over antall samiskspråklige barn i barnehagealder, antall samiskspråklige barn som skal begynne på skolen og behov for tolketjenester

blant helsetjenestene. Dette vil kunne forenkle planlegging av kommunale tjenester og sikre et godt kommunalt tilbud for den samiske befolkningen.

3.1.2.3 Arbeids- og velferdsetatens digitale tilbud på samisk

På nav.no er det per i dag åtte faktaark og to artikler på nordsamisk. I tillegg er det en side der det er mulig å bestille en samtale med en samisk veileder. Man vil da bli oppringt enten samme dag eller påfølgende arbeidsdag. Fra februar til september 2019 var det totalt 20–30 henvendelser om samtale med en samisk veileder.

Arbeids- og velferdsdirektoratet opplyser at de samiske sidene på nav.no er lite brukt. I 2019 var faktaarket om foreldrepenger på nordsamisk det mest leste samiske dokumentet på nav.no, med 165 besøkende. Arbeids- og velferdsetatens digitale tilbud har per i dag ingen selvbetjeningsløsninger på samisk. Det er heller ingen samisk-språklige sider i søknadsveiviseren. Applikasjonen viser i dag norsk (bokmål) og engelsk, men er klargjort for innlegging av tekster på mange språk. Søknadsveiviseren bruker den tekniske standarden UTF-8 og skal dermed støtte samisk tegnsett. Videre utvikling av selvbetjeningsløsninger og nav.no tar utgangspunkt i brukerbehov.

Arbeids- og velferdsetaten erfarer at det er utfordrende å rekruttere medarbeidere med samisk språkkompetanse, og at det er vanskelig å opprettholde kompetansen i organisasjonen når den blir lite brukt.

Sametingets merknad

Sametinget vil bemerke at samiske brukere ikke velger det samiske alternativet på nettstedet hvis disse er mangelfulle eller utdaterte. For at samer skal bruke det samiske alternativet må tilbudet være som på andre språk. Når tilbudet ikke er likt vil brukerne uansett måtte gå inn på det norske språkalternativet for å få fullstendig og oppdatert informasjon.

3.1.2.4 Digital levering av melding om reindrift

I dag er innlevering av melding om reindrift og søknad om tilskudd til siidaandeler og tamreinlag digitalisert. Søknaden kan leveres elektronisk via Altinn og er tilgjengelig på bokmål og nordsamisk. Fylkesmannen behandler og godkjenner melding om reindrift etter forskrift om melding om reindrift.

Søknad om de øvrige tilskuddsordningene/tjenestene i reindriftnæringen må fortsatt innleveres analogt.

Sametingets merknad

Sametinget mener at utfordringen med melding om reindrift er at ikke alle som deler driftsenhet får tilgang til å registrere sine data. Dette gjelder for eksempel ektefeller som deler en driftsenhet, der er det bare en av de to som får tilgang. Dette påvirker utfylling av næringsoppgaver og innhenting av opplysninger til skattemeldinger. Sametinget mener dette er noe som bør rettes opp i raskt og det bør legges til rette for at man kan få bedre digitale tjenester tilpasset reindriftnæringen.

3.1.2.5 Reindriften arealbrukskart

I forbindelse med forhandlingene om Reindriftsavtalen 2014/2015 startet arbeidet med å utvikle reindriften arealbrukskart gjennom et eget pilotprosjekt. Med bakgrunn i resultatene fra pilotprosjektet valgte avtalepartene å gå videre med et hovedprosjekt.

Arealbrukskartene er en digital karttjeneste som skal danne grunnlag for innsyn i reindriften arealbruk, samt synliggjøre og gi en samlet oversikt over gjennomførte arealinngrep og utbyggingstiltak i de enkelte reinbeitedistrikt. Kartene skal være helhetlige og dynamiske og ta utgangspunkt i reindriften arealbruk. Kartene skal være til bruk for reindriftnæring, offentlig forvaltning, planmyndighet og utbyggere, og skal kunne brukes som et sentralt saksbehandlingsverktøy i analyser og tematiske framstillinger i saker som berører reindriften.

Prosjektet har vært ledet av Landbruksdirektoratet, i samarbeid med Norske reindriftsamers landsforbund (NRL) og fylkesmannen. Prosjektet er nå i slutfasen, og det antas at løsningen kan tas i bruk i samtlige reinbeiteområder i løpet av 2020.

Sametingets merknad

Sametinget understreker at dersom man skal følge plan- og bygningslovens intensjon med å kunne kartlegge den samlede belastning for reindriften, må det finnes kart som viser tidligere inngrep i reindriften beiteområder. Dette følger av bestemmelse § 3-1 bokstav c i plan- og bygningsloven. Forarbeidene beskriver følgende:

Bokstav c viser til at det er en særlig oppgave for planleggingen å ivareta naturgrunnlaget for samisk

kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Loven gjelder for hele landet og for hele befolkningen uten hensyn til etnisk bakgrunn og tilknytning. Det er likevel grunn til å framheve vern av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv særskilt. Samisk kultur og livsstil har alltid vært sterkt knyttet til naturen, til dels sårbar natur, og er derfor avhengig av god ressursforvaltning. Ved planlegging og saksforberedelse er det viktig å ta hensyn til tidligere inngrep i samme område. Reindriften er en samisk næring og en viktig del av det materielle grunnlaget for samisk kultur. Der hvor reindriftsinteresser blir berørt, skal de samlede effektene av planer og tiltak innenfor det enkelte reinbeitedistriktet vurderes. Loven regulerer ikke de kollektive eller individuelle rettigheter som samer og andre har opparbeidet ved hevd eller alders tids bruk (Ot.prp. nr. 32 (2006–2007)).

Sametinget mener at det ikke er nok at det finnes kart som er dynamiske og som viser hvordan reindriften bruker områdene i dag. Kartene må vise hvordan reindriften har benyttet områdene tidligere, og hvordan reindriften har måtte tilpasse seg inngrep. Dette vil vise den samlede belastningen ved inngrep for reindriften.

All planlegging skal etter loven sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Sametinget mener at dette er ikke er tilstrekkelig innarbeidet hos de som forvalter arealene i dag. For Sametinget er det også helt sentralt at reinbeitedistriktene/siidaene har et godt kartverktøy som Sametinget etter samtykke kan få tilgang til for å ivareta reindriftnas arealinteresser og rettigheter i offentlige arealforvaltningsprosesser. Det er derfor behov for å utarbeide et GIS-basert system for slike reindriftskart og legge inn kunnskaper om bruksområder.

3.1.2.6 Digitale muligheter og utfordringer i reindriften

Det ligger mange muligheter for digitalisering i reindriften. Dette gjelder særlig utvikling av digitale løsninger for merking og sporing av rein, også individmerking av rein. Slik merking kan både skje ved elektroniske radiofrekvensidentitetsmerker (RFID) og mer avanserte elektroniske merker som kan leses av med droner på lang avstand.

Enkelte distrikt har allerede merket hele flokken med elektroniske individmerker, mens andre bruker satellittbaserte sporingsenheter (GPS-sendere/radiobjeller) på enkelte dyr i flokken. På denne måten har distriktet god kontroll over reingtallet og hvor flokkene befinner seg til enhver tid.

Utvikling og bruk av ny teknologi som elektroniske individmerker og droner, vil sammen med nye digitale løsninger, som for eksempel optisk klassifisering av rein, kunne gi store fordeler i reindriften. Det vil blant annet gjøre det lettere å ta ut dyr til slakt etter alder, identifisere og følge enkeltindivider i forbindelse med sykdom og eventuell behandling med medikamenter, og dermed innføre sikker matkjedeinformasjon. I tillegg vil man ha en styrket kontroll av at beiteressursene forvaltes på en forsvarlig måte. Særlig er det forventet at individmerking vil kunne bidra til mer presise og mindre ressurskrevende reintellinger, både for forvaltningen og næringen selv.

På slaktelinja vil også bruk av RFID eller elektroniske ID-merker, sammen med nytt optisk klassifiseringssystem for rein, sørge for at oppgjøret til siidaandeler går raskere og blir mer presist. I tillegg vil individmerking også kunne bidra til betydelige forenklinger og økt sikkerhet i tilskuddsforvaltningen, i tillegg til dokumentasjon av tap av rein til blant annet rovilt.

På reindriftsområdet foreligger det fortsatt store muligheter for økt digitalisering. Det er i dag kun tilskudd til siidaandeler og tamreinlag reindriftsutøverne kan søke om digitalt. I tillegg kan melding om reindrift sendes inn digitalt. De øvrige tilskuddsordningene må søkes manuelt.

Videre er det utfordringer knyttet til personvernlovgivning ved utforming av digitale løsninger for reindriften. Ettersom reindrift er en samisk næring, der hoveddelen av reindriftsutøverne er samer, må en ved utarbeidelse av digitale løsninger ha særskilt fokus på personvern. Etnisk opprinnelse anses som sensitive personopplysninger og har derfor et særskilt vern etter personvernforordningen.

Utvikling av nye digitale løsninger er kostbare, og i en kostnads- og nyttevurdering er det utfordrende å få finansiert utvikling av nye digitale løsninger for reindriftnæringen.

Sametingets merknad

Sametinget er bekymret for det tradisjonelle reinmerkets fremtid, da en obligatorisk ID-merking vil gripe sterkt inn i kjernen av den tradisjonelle samiske reindriften og reindriftskulturen. Slik merking kan fjerne grunnleggende og tradisjonelle elementer i reindriftskulturen. Sametinget minner om at staten er pliktig til å legge til rette for samisk kulturutøvelse i henhold til Grunnloven § 108 og urfolksretten.

Sametinget ser ikke et behov for tilleggsmerking av rein, da dette vil gi mye merarbeid for rein-

eierne. Sametinget mener at innføring av individmerking bærer preg av å ha som hensikt å sikre kontrollmuligheter for forvaltningsmyndighetene. Sametinget mener dette er unødvendig bruk av ressurser, det vil være store kostnader med å innføre ID-merking og at nåværende system allerede viser eierskap.

Reindriftens tradisjonelle øremerking ivaretar hensynet til kontroll, hvor reinmerket avgjør eierskapet til dyret. Det er tradisjonelt slik at siidaer eller familier har et hovedsnitt i merket sitt, mearkaoalli, som gjør det mulig å avgjøre, selv på avstand, hvilken familie en flokk tilhører.

3.1.2.7 DigiBarnevern

Det nasjonale initiativet DigiBarnevern ble startet i 2016. Hensikten er å sette barnevernet bedre i stand til å gi god og effektiv hjelp til barn og unge som trenger det, gjennom moderne, digitale løsninger. DigiBarnevern skal gi kommunesektoren et digitalt løft og møte behovet for mer effektive arbeidsprosesser, bedre faglig støtte i arbeids hverdagen og bedre styringsinformasjon.

DigiBarnevern er organisert som et samarbeid mellom staten og kommunesektoren. Staten er representert ved Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), mens kommunesektoren er representert ved KS og kommunene Trondheim, Oslo, Bergen, Stavanger, Kristiansand, Bærum, Asker og Lørenskog. De digitale løsningene som inngår i DigiBarnevern utvikles i samarbeid mellom stat, kommune, privat sektor og praksisfeltet. Stat og kommune har et selvstendig ansvar for utvikling av hver sine løsninger.

Det statlige prosjektet utvikler et digitalt, barnevernsfaglig kvalitetssystem for barnevernstjenestene. Kvalitetssystemet skal gi saksbehandlere faglig og juridisk støtte til barnevernstjenestens vurderinger, beslutninger og dokumentasjon gjennom de ulike fasene av en barnevernssak. Det statlige prosjektet omfatter også løsninger for trygg, digital meldingsutveksling og automatisert rapportering som forenkler arbeidsprosesser og sikrer bedre styringsdata. Nasjonal portal for bekymringsmelding er en innbyggertjeneste som gir mulighet for sikker, digital

innsending av bekymringsmelding til den lokale barnevernstjenesten. Utviklingen av nasjonal portal for bekymringsmelding styres av staten med Bufdir som prosjekteier, men utføres av KS.

Det kommunale prosjektet består av to leveranser: Anskaffelse av et nytt saksbehandlings-system for de deltagende kommunene og en portal for innbyggertjenester. Saksbehandlings-systemet vil basere seg på leveransene som er definert i det statlige prosjektet, samt behov definert av kommunene som deltar. Portal for innbyggertjenester skal blant annet gi barn og foreldre mulighet til digital dialog med barnevernstjenesten, og skal etter hvert også gi mulighet for innsyn og medvirkning i egen sak. Ambisjonen er at de digitale løsningene som utvikles gjennom DigiBarnevern skal tas i bruk av alle landets kommuner.

Tilrettelegging for samisk språk er særlig relevant for de to publikumsrettede tjenestene som utvikles i DigiBarnevern: Nasjonal portal for bekymringsmelding og portal for innbyggertjenester. Begge løsningene er planlagt etablert og driftet på KS sin FIKS-plattform. FIKS-plattformen tilrettelegger for digitalisering av kommunale tjenester og digital samhandling på tvers av forvaltningsnivåer og er en viktig forutsetning for kommunenes digitalisering.

Bufdir har nedfelt bruk av IT-standarder for offentlig sektor i sin IKT-strategi. Dette omfatter også bruk av referansekatalogens beskrivelse av standarder for tegnsett som støtter samiske tegn. Dette gjør at brukerne kan skrive uhindret på sitt eget språk, og at meningsinnholdet ikke forsvinner gjennom digital lagring og digital transport av dokumenter. De tekniske forutsetningene for samisk språkvalg vil dermed være til stede i alle løsningene.

Den statlige løsningen «nasjonal portal for bekymringsmelding» vil ha ulike språkvalg, herunder nordsamisk. Den kommunale løsningen «portal for innbyggertjenester» er fortsatt i en planleggingsfase, og det er ikke tatt avgjørelser om funksjonalitet knyttet til språkvalg. Den tekniske plattformen for portalen støtter muligheten for flere språk.

4 Samisk språkteknologi

Vi omgir oss med stadig flere digitale produkter og tjenester som inneholder språkteknologi. Dette er teknologi som for eksempel kan forstå menneskelig tale og oversette tale til tekst og omvendt, teknologi som automatisk kan oversette tekster mellom språk, eller som kan analysere og finne mening i store mengder ustrukturert data. Det er slik teknologi som ligger inne i stave- og retteprogrammene i datamaskinene våre, i løsninger for automatisk oversettelse, i virtuelle assistenter og mobiltelefoner, i intelligente nettsøk, kunstige stemmer, osv.

En rapport fra 2012¹ hevder at en tredjedel av de 6000 språkene som finnes i dag, ikke vil overleve overgangen til det globale digitale informasjonssamfunnet. Dette er en utfordring som også nynorsk og bokmål står overfor, og som regjeringen tar opp i Prop. 108 L (2019–2020) *Lov om språk (språklova)* som ble lagt fram i mai 2020. For de samiske språkene innebærer dette at språkenes overlevelse er avhengig av at språkbrukerne kan og vil velge samisk når de bruker for eksempel mobiltelefon eller datamaskin.

Samisk språkutvalg understreket at språkteknologi er en forutsetning for at samiske språk skal kunne overleve som bruksspråk i et moderne samfunn. Språkutvalget peker på at dette blant annet handler om å kunne bruke samiske språk og samiske bokstaver i all IKT-sammenheng.

For å styrke samisk språkteknologi etablerte Sametinget Divvun i 2004. Divvun er en forskings- og utviklingsgruppe ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, finansiert over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett. Gruppen samarbeider med Sametinget. Divvun har utviklet og arbeider med å holde ved like språkteknologiske verktøy for de samiske språksamfunnene, inkludert stavekontroller, grammatikkontroller, tastaturer, ordbøker og andre digitale og nettbaserte verktøy. Alle Divvuns verktøy blir gjort gratis tilgjengelige og kan lastes ned fra deres nettsider eller som apper, de aller fleste av dem som åpen kildekode.

Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno, ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, bidrar også aktivt til å øke digitaliseringen av samisk. Giellatekno har som mål å utarbeide grunnleggende analyseverktøy for ulike samiske språk, og lager program og språkressurser til bruk i forskning og utdanning, og for samiske språkbrukere generelt. Giellatekno arbeider også med utvikling av verktøy for maskinoversettelse. Giellatekno har dessuten laget flere interaktive programmer for personer som ønsker å lære seg samisk.

Sammen har Divvun og Giellatekno sikret at samiske språkbrukere kan bruke språket sitt i daglig kommunikasjon med hverandre og med myndighetene på ulike digitale plattformer. De har også utviklet flere verktøy, for eksempel maskinoversettelse fra nordsamisk til norsk, som gjør at samisktalende kan skrive på nordsamisk også i sammenhenger hvor ikke alle potensielle lesere kan samisk. Samisk høyskole har for eksempel valgt å produsere det meste av sitt nettstedsinnhold på nordsamisk og deretter maskinoversette det til norsk.

Den største utfordringen som møter Divvun og Giellatekno er at store internasjonale selskaper ikke har åpne grensesnitt, åpne ressurser og tilgjengelige standarder. Dette gjør at produktene Divvun og Giellatekno utvikler ikke kan tilbys som standard programvare til datamaskiner og mobiltelefoner, men må lastes ned av hver enkeltbruker. Divvun, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget samarbeider om hvordan man skal gå i dialog med de store internasjonale selskapene for å løse denne utfordringen.

De språkteknologiske ressursene og programmene laget av Divvun og Giellatekno danner grunnlaget for digital bruk av samisk. Stavekontrollene for samiske språk er lastet ned i overkant av 20 000 ganger, og spiller dermed en sentral rolle i samisk tekstproduksjon. Termbanken satni.org og de samiske nettordbøkene Neahttagisánit fikk i 2018 henholdsvis 100 000 og 2,7 millioner oppslag, noe som viser at tilgangen til digitale språkressurser er viktig for både profesjonelle brukere og hele språksamfunnet.

¹ META-NET, De Smedt, Lyse, Gjesdal og Losnegaard (2012) *Norsk i den digitale tidsalderen*

Sammenlignet med tilsvarende språksamfunn er det samiske språksamfunnet i en god situasjon: De fleste samiske språkene har tastatur tilgjengelig i de fleste operativsystem, og de har også retteprogram tilgjengelig for mange plattformer. Likevel er det mange som ikke vet at alle datamaskiner allerede har samiske tastaturer, eller hvilket tastatur de skal bruke.

4.1 Avlevering av samiske språkdata

For å kunne utvikle god samisk språkteknologi trenger man godt utviklede ordbøker og flere samiskspråklige lingvister og programmerere som kan være med på å utvikle gode ressurser. I tillegg trengs det mer grunnlagsdata, elektroniske skriftlige eller muntlige språkdata, såkalt korpus. Tilgang til et korpus som er større enn dagens er viktig for videreutvikling av eksisterende språkteknologiske tjenester for samisk, spesielt innenfor taleteknologi. På sikt er dette også viktig for utvikling av kunstig intelligens som forstår samisk.

De ressursene som er samlet inn ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet er sammenstilt i et samisk korpus som eies av Sametinget, og forvaltes av Divvun. I dag samles dette korpuset hovedsakelig inn ved at ansatte ved Divvun gjør systematiske søk etter samiske tekster på nettet og etter norske tekster som er oversatt til samisk (såkalte paralleltekster). Det er ingen formell avlevering av tekster fra offentlige instanser.

I tillegg til det samiske korpuset hos Divvun har Språkbanken i Nasjonalbiblioteket en begrenset mengde fritt tilgjengelige datasett på samisk. Utviklertmiljø kan fritt hente ut grunnlagsressursene og drive innovasjon og produkt- og tjenesteutvikling på grunnlag av disse.

Den norske pliktavleveringsloven er medienøytral, og Nasjonalbibliotekets samling omfatter derfor både tekst og tale i ulike formater: bøker, tidsskrifter, aviser, kringkasting, internett, osv. Det samiske materialet er tilgjengelig under de samme betingelsene som annet pliktavlevert materiale i Nasjonalbiblioteket, det vil si først og fremst for forskning og dokumentasjon, men tilgangen kan utvides ved at det blir inngått avtaler med de enkelte rettighetshaverne.

Det er grunn til å tro at det offentlige har langt mer data som kan brukes til utvikling av språkteknologi enn sektoren selv er klar over. Regjeringen vil derfor bidra til å øke bevisstheten om språkdata og språkressurser i det offentlige. Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i fellesskap begynt å se på hvilke aktører og virkemidler som kan bidra til at det kan utvikles mer språkteknologi på samisk. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har også forsterket informasjonsforvaltningsmiljøet i Digitaliseringsdirektoratet med ressurser som skal muliggjøre et nærmere samarbeid med Nasjonalbiblioteket og Språkrådet om strategier for å sikre at offentlige språkressurser kan brukes til språkteknologiske formål. Departementene vil fortsette dialogen og vurderinger av hvilke tiltak som kan være aktuelle.

Boks 4.1 Forskningsprosjektet «Maskinoversetting mellom samiske språk»

Forskningsrådets program SAMISK III ga i perioden 2014–2017 støtte til forskerprosjektet «*Maskinoversetting mellom samiske språk*». Hovedmålet for prosjektet var å lage et fungerende program for maskinoversetting fra nordsamisk til andre samiske språk. Det skulle også gi ny innsikt i samisk komparativ syntaks og ordforråd.

Prosjektet har resultert i en grammatisk modell for enaresamisk, maskinoversettingsprogram fra nordsamisk til tre andre samiske språk (sør-, lule- og enaresamisk) og eksperimentelle

maskinoversettingsprogram fra disse språkene til nordsamisk. Oversettingsprogrammene er integrert i programvare for datamaskinstøttet oversettelse, sammen med andre hjelpemidler, som parallelle tekstsamlinger og tospråklige ordlister. I tillegg er den enaresamiske grammatikkmodellen tatt i bruk i andre program, som stavekontroll og e-ordbøker. Programmet har resultert i flere publikasjoner, og de grammatiske modellene og programmene som har blitt utarbeidet, vil også danne grunnlag for flere artikler i framtiden.

5 Utdanning

Sammenlignet med andre land er Norge et land som lykkes godt med digitalisering. Vi har god infrastruktur, god tilgang på utstyr og avanserte brukere. Koronautbruddet våren 2020 har også vist at utdanningssystemet på alle nivåer raskt gjennomførte en omstilling til digital undervisning. Samtidig er det store lokale forskjeller, og én av fem voksne i Norge mangler grunnleggende digitale ferdigheter. Derfor har regjeringen løftet fram digitale ferdigheter på flere nivåer i utdanningen, med egne digitaliseringsstrategier for både grunnsopplæringen og høyere utdanning. Store, gjennomgripende tiltak, som fornyelsen av læreplanene i grunnsopplæringen og kompetanse-reformen *Lære heile livet*, har digitale ferdigheter og digitalisering som viktige elementer. Det er også stadig sterkere etterspørsel etter kandidater fra høyere utdanning med høy digital kompetanse. Strategiene og tiltakene favner bredt og er ikke spesielt rettet mot den samiske befolkningen.

5.1 Barnehagens digitale praksis

I samiske barnehager er hovedspråket samisk. Tilsvarende gjelder for samiske avdelinger i andre barnehager.

Totalt var det 836 barn som fikk samisk barnehagetilbud i 2019. Det er 78 flere enn i 2018. 696 av disse gikk i samiske barnehager eller barnehageavdelinger, mens 140 barn fikk tilbud om samisk språkopplæring. Av 836 barn som fikk samisk barnehagetilbud, var det 539 barn som fikk samisk barnehagetilbud i en kommune innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Antallet barn med samisk barnehagetilbud og antallet samiske barnehager og samiske avdelinger, har vært relativt stabilt de siste årene.

Bruk av digitale ressurser i det pedagogiske arbeidet skal støtte opp om barns læreprosesser. Det skal bidra til et rikt og allsidig læringsmiljø og til barnas lek, kreativitet og læring. Digitale verktøy skal likevel ikke dominere som arbeidsmåte. Barnehagen skal utøve digital dømmekraft, ivareta barnas personvern og bidra til at barna

utvikler en begynnende etisk forståelse knyttet til digitale medier.

Utdanningsdirektoratet har utviklet nettressurser for ansatte i barnehagene i form av eksempler på pedagogisk aktivitet med digitale verktøy sammen med barn. Aktivitetene er knyttet opp til rammeplanen og barns gryende digitale ferdigheter. Noen av støtteressursene foreligger på samisk, og direktoratet vurderer fortløpende behov og muligheter for å oversette flere.

5.2 Digitalisering i grunnsopplæringen

5.2.1 Fagfornyelsen og Kunnskapsløftet 2020

Innholdet i opplæringen er i endring gjennom fagfornyelsen (Kunnskapsløftet 2020 og Kunnskapsløftet 2020 Samisk), blant annet for å møte endringene i arbeidslivet og samfunnet. For å møte et nytt arbeids- og samfunnsliv med ny teknologi er det viktig å forstå teknologien. For at elevene skal kunne bruke teknologi, være kreative, nysgjerrige og kritisk utforskende, har digital skaperkraft og programmering fått mer plass i skolen og inngår i læreplaner i flere fag allerede fra de første trinnene.

Gjennom fagfornyelsen har innholdet i digitale ferdigheter som grunnleggende ferdighet blitt oppdatert og mer framtidsrettet. Digitale ferdigheter er blant annet å kunne bruke digitale verktøy, medier og ressurser hensiktsmessig og forsvarlig for å løse praktiske oppgaver. Det er videre å innhente og behandle informasjon, skape digitale produkter og å kommunisere. Digitale ferdigheter innebærer også å utvikle digital dømmekraft gjennom å tilegne seg kunnskap og gode strategier for nettbruk. Både skolen, elever og foreldre må forholde seg til digital dannelse i hverdagen.

De nye læreplanene skal tas i bruk i grunnsopplæringen fra og med skoleåret 2020. Sametinget fastsetter de samiske språkplanene, de særskilte samiske fag i videregående opplæring og samisk innhold i de gjennomgående nasjonale læreplanene, innenfor rammer gitt av Kunnskaps-

departementet. I arbeidet med de nye læreplanene har departementet hatt en referansegruppe med medlemmer fra Sametinget og de sentrale partene i skolesektoren.

5.2.2 Opplæring for samiske elever

Ifølge Utdanningsdirektoratet får 857 elever i grunnskolen all undervisning på samisk skoleåret 2019/2020. 893 elever har nordsamisk som førstespråk og 1293 elever nordsamisk som andrespråk. 28 elever har sørsamisk som førstespråk og 85 som andrespråk. 33 elever har lulesamisk som førstespråk og 77 som andrespråk. Skoleåret 2019/2020 har 178 elever i videregående skole samisk som førstespråk. Av disse har 174 nordsamisk og 4 sørsamisk. 264 elever i videregående skole har samisk som andrespråk, hvorav 15 lulesamisk, 243 nordsamisk og 6 sørsamisk.

Riksrevisjonen har gjort en undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk, jf. Dokument 3:5 (2019–2020). Målet med undersøkelsen har vært å vurdere om samiske elever får et godt og likeverdig opplæringstilbud i og på samisk, og hvordan statlige virkemidler er innrettet for å sikre et slikt tilbud. Kunnskapsdepartementet vil følge opp anbefalingene til Riksrevisjonen på egnet måte, i samarbeid med Sametinget.

5.2.2.1 Fjernundervisning

Mange av elevene som har rett til opplæring i samisk, bor på steder der det ikke er tilgang på lærere med nødvendig kompetanse. Da har elevene rett til alternative opplæringsformer, som fjernundervisning, intensivopplæring, hospitering eller andre egnede undervisningsformer. For samiske elever uten muligheter for stedlig undervisning er fjernundervisning den vanligste måten å tilby opplæring på.

Fylkesmannen i Nordland har kartlagt kompetansen hos samtlige fjernundervisningslærere i lule- og sørsamisk og utarbeidet en plan for kompetanseheving, blant annet i bruk av teknologi i pedagogisk sammenheng. Kompetansehevingen påvirker både kvaliteten på og organiseringen av fjernundervisningen. Innen utgangen av første kvartal 2020 er det et mål at alle fjernundervisningslærerne i lule- og sørsamisk område skal ha den kompetansen som er ønsket i det veiledende rammeverket for samisk fjernundervisning.

Skoleeiere har ansvaret for å sikre alle elever et godt og forsvarlig opplæringstilbud. Skoler og

skoleeiere har lang erfaring med å drive med samisk fjernundervisning. Den teknologiske utviklingen har imidlertid bidratt til mange nye verktøy og nye måter å drive fjernundervisning på.

Utdanningsdirektoratet har etablert en permanent plattform for nettbasert undervisning, Digilær.no, som fellesløsning for opplæringssektoren. Plattformen har vært i drift siden skoleåret 2019/2020 for fjernundervisning i matematikk 1T på ungdomstrinnet (Den virtuelle matematikk-skolen) og tospråklig fagopplæring (Fleksibel opplæring). I løpet av 2020 vil Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Sametinget og fylkesmennene i Troms og Finnmark og Nordland vurdere om plattformen skal tas i bruk for samisk fjernundervisning.

Riksrevisjonen har avdekket svakheter i organiseringen og gjennomføringen av fjernundervisningen som medfører store ulikheter i opplæringstilbudet. Rapporten anbefaler at Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Fylkesmannen i Troms og Finnmark og Fylkesmannen i Nordland bidrar til at fjernundervisningstilbudet blir et godt alternativ til stedlig undervisning.

På bakgrunn av Riksrevisjonens rapport har Kunnskapsdepartementet gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å foreslå både nye tiltak og videreutvikling av eksisterende tiltak som kan bidra til at alle elever som får opplæring i samisk ved hjelp av fjernundervisning får et godt og forsvarlig opplæringstilbud. Utdanningsdirektoratet skal tidlig involvere Sametinget og fylkesmennene i Nordland og Troms og Finnmark på hensiktsmessig måte i dette oppdraget.

5.2.2.2 Elever med behov for særskilt tilrettelegging

Digital teknologi har skapt et paradigmeskifte for elever med behov for særskilt tilrettelegging og gitt en rekke nye muligheter. Sametinget peker imidlertid på utfordringer med tilgang på læremidler, læringsressurser og kartleggingsmaterieell på samisk for samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging.

Det er mye som tyder på at det er store variasjoner i støttesystemets (PP-tjenesten) kunnskap om samisk språk og kultur, noe som er viktig for å kunne gi samiske barn et godt tilrettelagt og spesialpedagogisk tilbud.

Samisk spesialpedagogisk støtte (SEAD) er en del av Statlig spesialpedagogisk tjeneste (Statped). SEAD har et landsdekkende ansvar for å gi tjenester til samiske brukere innenfor Statpeds

fagområder. SEAD kan bistå kommuner og fylkeskommuner i deres arbeid for samiskspråklige barn og samiskspråklige elever med behov for særskilt tilrettelegging.

Statped vil i en femårig overgangsperiode avgrense sitt mandat. Regjeringen mener det vil være behov for at SEAD arbeider videre med tjenester på spesialpedagogiske områder av mer generell karakter, i motsetning til Statped for øvrig. Kunnskapsdepartementet vil i denne perioden utarbeide et eget særskilt mandat for SEAD. Sametinget blir involvert i dette arbeidet. Målet er at riktig kompetanse blir tilgjengelig for samiske barn og samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging, og at de får et tilfredsstillende pedagogisk tilbud i tråd med kravene i barnehageloven og opplæringsloven.

SEAD samarbeider med Samisk høyskole og særlig med Nasjonalt senter for samisk i opplæringen for å sikre et sterkt samisk fagmiljø, kunnskapsutvikling på området og en god sammenheng mellom det allmennpedagogiske og det spesialpedagogiske feltet.

5.2.2.3 Digitalisering og digitale læremidler

Regjeringens digitaliseringsstrategi for grunnopplæringen (2017–2021) har to hovedmål: At elevene skal ha digitale ferdigheter som gjør dem i stand til å oppleve livsmestring og lykkes i videre utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse, og at IKT skal utnyttes godt i organiseringen og gjennomføringen av opplæringen for å øke elevenes læringsutbytte.

Det samiske perspektivet er ikke eksplisitt omtalt i digitaliseringsstrategien, men er implisitt ivaretatt i hovedmålene fordi de gjelder læringsutbyttet til alle elever. Sentralt i strategien er arbeidet med elevenes ferdigheter og skolens innhold, digitale læremidler, kompetanse og infrastruktur.

Ny teknologi gir endrede pedagogiske og didaktiske rammer. Nye læreplaner må også følges opp med en satsing på kompetanse for lærere. Det er på flere måter satset på utvikling av profesjonsfaglig digital kompetanse for lærere.

Gjennom videreutdanningsstrategien *Kompetanse for kvalitet* er det etablert nettbaserte videreutdanningstilbud for lærere i profesjonsfaglig digital kompetanse og i programmering, som er tilgjengelige over hele landet. Det er også etablert videreutdanningstilbud for lærere som vil bli lærerspesialister i profesjonsfaglig digital kompetanse, blant annet på Nord universitet.

Boks 5.1 Det nordiske Nordplus-programmet

Utvikling av læremidler er en sentral aktivitet i Nordplus. Et skoleprosjekt med samisk deltagelse er Atlantbib.org. Det har deltakere fra Danmark, Norge, Sverige, Island, Færøyene, Grønland, Latvia, Litauen og Sør-Slesvig og får støtte fra Nordplus Språk og Fondet for dansk-norsk samarbeid. Prosjektet startet i 2015. Atlantbib.org er et bokprosjekt der elever og lærere skriver online-fagbøker til gratis bruk for alle skoler i Norden. Tema er likheter og forskjeller mellom nordiske og baltiske land, med tanke på historie, geografi, språk og kultur. Prosjektet er åpent for at alle skoler kan skrive eller oversette bøker. Målet er å åpne det nordiske og baltiske språk- og kulturfellesskapet for barn og å tilby et gratis læremiddel til alle skoler, på ulike nivåer. Den samiske skolen som er med i 2019–2020, er Åarjel-saemiej skuvle i Snåsa.

5.2.2.4 Digitale læremidler

Læremiddelmarkedet har endret seg mye. Tradisjonelle forlag kombinerer nå vanligvis analogt og digitalt innhold, og stadig flere leverandører av digitale ressurser og læremidler introduserer nye produkter. Staten gir årlig tilskudd til utvikling av læremidler innen fag og på områder der det ikke er grunnlag for kommersiell utvikling. I alle utlysninger om utvikling av digitale læremidler innenfor denne ordningen stilles det krav om at læremiddelet skal kunne oversettes til samisk, for å støtte opp under behovet for økt tilgang til samiske digitale læremidler.

Et viktig tiltak i Digitaliseringsstrategien for grunnopplæringen er den femårige satsingen *Den teknologiske skolesekken*. Satsingen inneholder åtte ulike tiltak for blant annet programmering og digitale læremidler. Både i 2018 og 2019 har Utdanningsdirektoratet lyst ut midler til utvikling av digitale læremidler til fagfornyelsen gjennom denne satsingen, og det er gitt støtte til utvikling av samiske læremiddel i duodji og musikk. Alle læremidler som mottar støtte, må være teknisk tilrettelagt for å kunne oversettes til samisk. I 2020 har regjeringen satt av 15 millioner kroner til oversetting, tilpassing og utvikling av samiske digitale læremidler i sammenheng med *Den teknologiske skolesekken*. Disse midlene forvaltes og lyses ut av

Utdanningsdirektoratet. Utdanningsdirektoratet har dialog med Sametinget om utlysning og prioritering av disse midlene.

Et annet tiltak innenfor satsingen er tilskudd til innkjøp av digitale læremidler. Med tilskudd til blant annet oversetting av digitale læremidler til samisk vil også flere samiske læremidler kunne inngå i innkjøpsordningen.

Sametinget har forvaltningsmyndighet på fagområdet utdanning og oppvekst og forvalter og prioriterer selv midler på budsjettkapittelet 560 *Samiske formål*, post 50 *Samisk språk, kultur og samfunnsliv*. Sametinget har det overordnede ansvaret for utvikling av samiske læremidler. I forbindelse med Kunnskapsløftet 2020 Samisk (fagfornyelsen samisk) vil det være behov for nye læremidler i mange fag. I statsbudsjettet for 2019 økte derfor regjeringen bevilgningen, i form av ekstrabevilgning i revidert nasjonalbudsjett, jf. Prop. 114 S (2018–2019) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2019*. Sametinget har varslet Kunnskapsdepartementet om at utvalget av samiske digitale læremidler av høy kvalitet er særlig mangelfull, og at det er utfordringer med kompetansen om digitale læremidler hos både forlag og andre som utvikler samiske læremidler. Skoler med samiske elever får dermed i liten grad benyttet seg av tilskuddsordningen i *Den teknologiske skolesekken* for innkjøp av samiske digitale læremidler. Derfor har regjeringen i 2020 opprettet en egen tilskuddsordning for oversetting, tilpassing og utvikling av digitale læremidler på samisk, som sees i sammenheng med *Den teknologiske skolesekken*, jf. Prop. 1 S (2019–2020).

Læremiddelportalen Ovtta[Aktan]Akte gir informasjon om samiske læremidler og læringsmateriale for skoler og barnehager. Gjennom læremiddelportalen kan lærere låne ressurser fra Sametingets læremiddelsentral via nettet. Nettstedet er en delingsarena der brukere kan dele egenproduserte læringsressurser. Ovtta[Aktan]Akte tilbyr også produksjonsverktøy til utvikling av digitale læremidler som kan inneholde tekst, lyd, bilder, video, forskjellige oppgaver og ulike typer interaktivt innhold. Portalen er en del av Nasjonalt senter for samisk i opplæringa. Det er et nasjonalt kompetansesenter ved Samisk høgskole som arbeider for å fremme aktuell, systematisk og motiverende opplæring i og på samiske språk.

Sametinget peker på at samiske læremiddelutviklere behøver godt utviklede språkverktøy for å kunne oversette læremidler mellom flere samiske språk. Samiske forlag og samiske læremiddelutviklere kan bidra til utvikling av maskinoversettelse ved at de sender inn ferdige manus til

elektroniske korpuser (tekstsamlinger) for samiske språk (se kapittel 4).

Sametingets merknad

Av Riksrevisjonens rapport fremgår det at Ovtta er lite kjent og at Ovtta i hovedsak brukes til å søke etter og låne læremidler. Det er størst utlån av bøker på nordsamisk på grunnskolenivå til de som bor utenfor de samiske områdene i Finnmark. Ovtta brukes i liten grad til å utvikle og dele læremidler. Mange lærere vil ikke dele egenproduserte læremidler via portalen gratis, og de som vil mangler støtte til kvalitetssikring før deling på portalen.

Når det gjelder produksjonsverktøyet fremgår det at brukere ikke velger dette verktøyet, fordi Ovtta ikke har ressurser til å tilby teknisk og administrative støttefunksjoner som hjelper lærerne når det gjelder rettighetsproblematikk, administrasjon, oppdatering og vedlikehold av deres digitale læremidler. Sametinget anser Ovtta som en viktig bidragsyter for formidling og produksjon av samiske læremidler. Ovtta plattform er en arena som styrkes og videreutvikles i takt med digitaliseringsstrategien for grunnsopplæringen.

Sametinget peker på at samiske læremiddelutviklere behøver godt utviklede språkverktøy for å kunne oversette læremidler mellom flere samiske språk.

5.2.2.5 *Infrastruktur*

En viktig betingelse for at IKT skal utnyttes godt i organiseringen og gjennomføringen av opplæringen, er den digitale infrastrukturen. Bredbåndstilgangen i og utenfor skolen må være tilstrekkelig god til at elevene får tatt i bruk de digitale ressursene. I tillegg må det utvikles gode fellesløsninger og standarder hvor det er hensiktsmessig. Feide-løsningen er et eksempel på en fellesløsning som gir sikker autentisering, pålogging og deling av data i grunnsopplæringen. Et annet eksempel er det nye digitale systemet for gjennomføring av prøver og eksamener. Utdanningsdirektoratet er i ferd med å etablere en ny løsning som har som mål å gi elevene og eksamenskandidatene en intuitiv og brukervennlig tjeneste hvor de kan få vist sin kompetanse på flere måter enn i dag. Tjenesten skal også være universelt utformet.

Samisk som språkvalg er ivaretatt i løsningene, både i Feide og i prosjektplanen for det nye digitale systemet for gjennomføring av prøver og eksamener.

5.3 Rekruttering til samisk lærerutdanning

Selv om den samiske befolkningen i Norge bor spredt over hele landet, ser det ut til at rekruttering til samisk lærerutdanning i hovedsak foregår lokalt i de samiske språkområdene.

Det er store utfordringer med å rekruttere et tilstrekkelig antall kvalifiserte søkere til de samiske grunnskolelærerutdanningene. Lærerutdanningene må også konkurrere med andre utdanninger med høye krav, for å få de beste søkerne.

Både ved Samisk høyskole, Nord universitet og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet blir det nedlagt et grundig og systematisk arbeid for å rekruttere lærerstudenter, spesielt til samiske lærerutdanninger og til samisk som fag i lærerutdanningen. Institusjonene følger tett opp alle søkere til lærerutdanning.

Dette rekrutteringsarbeidet understøttes med øremerkede midler fra Kunnskapsdepartementet, med føringer om samarbeid med lokale myndigheter og skoler. I perioden 2017 til 2019 har de tre institusjonene med samisk lærerutdanning fått tilsammen 15 millioner kroner til rekruttering og kvalifisering av lærere. Sametinget opplyser at de prioriterer stipend for høyere utdanning til ulike lærerutdanninger. Studenter i barnehagelærer- og grunnskolelærerutdanninger kan få 25 000 kroner per semester for 30 studiepoeng, dersom de fyller vilkårene i stipendordningen. Kunnskapsdepartementet arbeider også for å gjøre det attraktivt å bli lærer i nord, og med samisk i fagkretsen, gjennom ulike ordninger for sletting av gjeld i Statens lånekasse for utdanning.

Generelt er det også for få som tar høyere utdanning på samisk på et tilstrekkelig høyt nivå til å bli gode oversettere og lærermiddelutviklere mv. Det kan se ut som om antallet som fullfører videregående opplæring med samisk språk- og kulturkompetanse med gode karakterer, er for lite til å møte samfunnets behov.

En annen utfordring for rekrutteringen til samisk lærerutdanning er at studenter generelt trekker mot de større byene.

5.4 Digitalisering i høyere utdanning

Digitalisering er et virkemiddel for grunnleggende endringer i arbeidsformer, prosesser og innhold som kan gjøre universitets- og høyskolesektoren bedre i stand til å nå målene om høy kva-

litet og relevans i utdanning og forskning, og god tilgang til utdanning for alle, uavhengig av kjønn og etnisk, sosial, geografisk og økonomisk bakgrunn.

5.4.1 Digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren

Kunnskapsdepartementet har fastsatt en egen digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren for perioden 2017–2021. Digitaliseringsstrategien viser til krav, føringer og anbefalinger i Meld. St. 27 (2015–2016) *Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet*, Digitaliseringsrundskrivet og flere andre rapporter, meldinger, strategier, rundskriv og handlingsplaner. Strategien inneholder blant annet målbilder for studenter, lærere, forskere, data og systemer. Ett av målene er at studentene skal ha tilgang til et moderne, personlig læringsmiljø som legger til rette for individuelle læringsopplegg.

Det samiske perspektivet er ikke eksplisitt omtalt i denne digitaliseringsstrategien, men det er implisitt ivaretatt i målformuleringer og henvisninger til krav og føringer. Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning har nasjonalt ansvar for å implementere og videreutvikle digitaliseringsstrategien, og har sammen med universitetene og høyskolene utarbeidet en handlingsplan 2019–2021 for å realisere den.

Digitaliseringsstrategien for universitets- og høyskolesektoren vil bli revidert i 2020 med sikte på at ny strategi lanseres fra 1. april 2021. I den forbindelse vil Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan det samiske perspektivet kan ivaretas i den nye strategien.

For å oppfylle digitaliseringsstrategien er det en forutsetning at bruk av teknologi for læring og ny kunnskap løftes til strategisk nivå ved institusjonen, og integreres i all faglig og administrativ virksomhet. Å utnytte digitaliseringens endringskraft stiller krav til styring og ledelse på alle nivåer. Institusjonene må derfor prioritere nødvendige ressurser til arbeidet. I 2018 fikk Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet 7 millioner kroner fra Kunnskapsdepartementet til samarbeid med Samisk høyskole om IKT, personalforvaltning og studieadministrasjon. På IKT-området er målet å gjøre infrastrukturen og organisasjonen ved Samisk høyskole mer robust. I februar 2019 inngikk institusjonene også en avtale om felles personvernombud.

5.4.2 Krav til digitalisering i rammeplan for grunnskolelærerutdanning

Med nye rammeplaner kreves det at alle som uteksamineres fra grunnskolelærerutdanning skal ha profesjonsfaglig digital kompetanse. Kandidatene skal kunne vurdere og bruke relevante læremidler og digitale verktøy og ressurser i opplæringen, og gi elevene digitale ferdigheter.

Kandidater fra samisk grunnskolelærerutdanning skal i tillegg ha kompetanse i fjernundervisningsdidaktikk, og må kunne bruke ulike typer av fjernundervisning og nettundervisning med interaktive læringsopplegg.

Boks 5.2 Forskningsprosjekt om samiske språk og digitalisering

I 2019 ble det i Forskningsrådets Program for samisk forskning (SAMISK III) bevilget midler til et forskerprosjekt ved UiT – Norges arktiske universitet som omhandler samiske språk og digitalisering – «*How can language technology make a difference? An investigation of the impact language-aware computer programs have upon Saami literacy*».

Dette prosjektet har som hovedmål å forstå hvilken påvirkning språkteknologi har på språkopplæring og tekstproduksjon når det gjelder urfolksspråk med mange brukere som har svake lese- og skriveferdigheter på dette språket (low literacy). Fokuset vil være på sør- og nordsamisk.

6 Kultur og kulturminner

6.1 Kultur

Digital teknologi gir muligheter til å skape, distribuere, formidle og bevare kunst og kulturarv på stadig nye måter. Samtidig utfordres samisk språk og kultur av den digitale utviklingen der de engelskspråklige digitale plattformene og strømmetjenestene blir stadig viktigere for kulturb Bruken, og særlig for barn og unge.

I Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft: Kulturpolitikk for framtida* er det regjeringens prioritering å medvirke til at samisk kunst og kultur får en representativ plass i kulturlivet i Norge. Det innebærer også å bidra til at samisk kunst og kulturarv skal kunne møte digitaliseringens muligheter og utfordringer på en god måte.

Tilgang til samisk kunst og kulturarv er viktig for vitalisering av samisk kultur. Kunst og kultur er også det beste utgangspunktet for å etablere og videreføre kommunikasjon mellom mennesker og folkegrupper. Samisk kunst og kultur representerer stemmer og erfaringer som utgjør en del av fortellingen om Norge, og er av stor verdi for samfunnet.

6.1.1 Digitalisering og tilgjengeliggjøring av samisk kulturarv i arkiv, bibliotek og museum

Kulturdepartementet har ansvar for digitaliseringspolitikken på kulturfeltet. Arbeidet med digitalisering og tilgjengeliggjøring av innhold fra samlingene i arkiv, bibliotek og museum har pågått siden begynnelsen av 1990-tallet.

Gjennom digitalisering av samisk kulturarv vil både den samiske befolkningen og alle andre få bedre tilgang til dette materialet. Regjeringen har igangsatt prosjekter for både digitalisering av kulturarvsmateriale og publisering av digitale versjoner.

6.1.1.1 Digitalisering i Nasjonalbiblioteket

Det meste av Nasjonalbibliotekets eget materiale, som omfatter bøker, kringkasting, aviser, lydopptak, film, fotografier og tidsskrifter, er digitalisert.

Digitalisering vil likevel være et hovedsatsingsområde for Nasjonalbiblioteket også i årene framover. I statsbudsjettet for 2020 foreslo regjeringen en historisk bevilgning til Nasjonalbiblioteket for å gjøre den felles kulturarven tilgjengelig digitalt. Digitaliseringskapasiteten i Nasjonalbibliotekets anlegg i Mo i Rana ble styrket med 70 nye stillinger og teknisk infrastruktur. Dette gjør det mulig å få fortgang i digitalisering også av materialet i Arkivverket, inkludert Samisk arkiv, og av papirarkiver, fotografier, levende bilder og lydopptak som forvaltes av landets øvrige arkiver, bibliotek og museer, herunder samiske arkiver og museer.

Sametingets merknad

Sametinget mener at Samisk arkiv bør styrkes i arbeidet med å digitalisere samisk arkivmateriale. Det er viktig at Samisk arkiv også har infrastruktur og ressurser til å digitalisere sine arkiver. Sametinget avleverer sitt arkivmateriale til Samisk arkiv.

6.1.1.2 Nasjonal plan for digitalisering av levende bilder og lydopptak

Kulturdepartementet gav i 2018 Nasjonalbiblioteket i oppgave å kartlegge alt som finnes av levende bilder og lydopptak i arkiv, museer, bibliotek og private samlinger i Norge, og utforme utkast til en nasjonal plan for digitalisering og bevaring av kulturarvsmateriale.

Samisk arkiv ved Arkivverket, Árran lulesamiske senter og Stiftelsen Saemien Sijte (Sørsamisk kultursenter og museum i Snåsa) er med i kartleggingen som også vil omfatte det samiske materialet. Store mengder opptak, herunder samisk materiale, lagret på alt fra gamle filmruller, minidisker, betamaxkassetter og CD-er i store og små museer og arkiver står i fare for å gå tapt. Nasjonalbiblioteket har bygd opp kompetanse på restaurering, bevaring og digitalisering av lyd og levende bilde i de ulike formatene. Digitalisering av dette kulturarvsmaterialet vil, i tillegg til å sikre det fra å gå tapt, kunne gi alt fra forskere og lokalhistorikere til befolkningen generelt, økt tilgang til det.

Sametingets merknad

Sametinget bemerker at utfordringene for institusjonene er å ha ressurser og digitale verktøy til systematisering, kvalitetssikring og registrering av arkivmateriale før det kan sendes til Nasjonalbiblioteket og de digitaliseringstjenestene som de tilbyr, fordi Nasjonalbiblioteket ikke mottar materiale som ikke er registrert og systematisert. For å få til en satsning på digitalisering av samisk arkivmateriale, mener Sametinget at det er nødvendig med ressurser til dette arbeidet.

6.1.1.3 Digitale arkiver

Nettstedet Digitalarkivet er en nasjonal fellesløsning for digital tilgjengeliggjøring av arkiver, hvor blant andre Samisk arkiv har publisert arkivmateriale. Alle museer og arkivinstitusjoner kan publisere sine digitale arkiver her, og dermed gjøre dem tilgjengelige for alle hele døgnet. Brukerne får her én inngang til søk i og framvisning av digitalt arkivmateriale fra offentlige og private arkivinstitusjoner og museer som i 2019 omfattet 53,5 millioner sider. Samme år ble Digitalarkivet besøkt 6,2 millioner ganger av til sammen 1,4 millioner brukere.

Samisk dokumentarv blir forvaltet av arkiver og samlinger i flere land. Samisk arkiv deltar i samarbeidsprosjektet «Digitale stier og samisk kulturarv» med arkivinstitusjoner og universiteter i Sverige og Finland. Målet for prosjektet er å kartlegge sentrale samiske arkiver i Europa, og utvikle digitale løsninger som kan knytte arkivene sammen. Dermed vil det bli mer attraktivt å bruke de samiske arkivene. Gjennom prosjektet skal det også utvikles etisk og juridisk akseptable løsninger for digital bruk av arkivmateriale. Det er et stort potensial i å digitalisere de samiske arkivene. De samiske språkene finnes på tvers av landegrensene og får man digitalisert arkivmateriale skaper det større rom for samarbeid over grensene. Det vil øke datamaterialet som finnes om samer og gjøre dette tilgjengelig for hele den samiske befolkningen.

6.1.1.4 De samiske museene

I St.meld. nr. 49 (2008–2009) *Framtidas museum – Forvaltning, forskning, formidling, fornying* og St.meld. nr. 24 (2008–2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv* kommer det til uttrykk en forventning om at museene i Det nasjonale museumsnettverket, et nettverk av 61 konsoliderte museumsenheter spredt over

hele landet, skal digitalisere betydelige deler av sine samlinger. Museene har derfor tatt i bruk digitale verktøy for å nå denne målsetningen.

De fleste museene benytter seg av samlingsforvaltningsverktøyet Primus, og av Digitalt Museum, et nettsted for formidling og tilgjengeliggjøring av samlinger. Disse verktøyene er levert av KulturIT AS, et selskap eid av et titalls museer i Det nasjonale museumsnettverket. KulturIT har blant annet mottatt tilskudd til utvikling av disse systemene fra Norsk kulturråd.

I 2002 overtok Sametinget forvaltningen av de samiske museene, som derfor ikke er en del av det nasjonale museumsnettverket. De samiske museene benytter seg likevel av Primus og Digitalt Museum som er tilgjengelig for dem, og er sikret teknisk støtte for samisk tegnsetting gjennom tilskudd fra Norsk kulturråd og utviklingsprogrammene for museene.

Sametingets merknad

Sametinget mener at Samisk arkiv må få styrket sin budsjettsituasjon. I dag har Samisk arkiv et nasjonalt ansvar for å ta imot, bevare og tilgjengeliggjøre arkivmateriale fra det samiske samfunn. Med dagens budsjettammer har ikke Samisk arkiv kapasitet til å ta vare på den samiske historien slik formålet med arkivet er. Sametinget mener at arkivmateriale er viktig og samfunnsnyttig informasjon, og bør bevares og tilgjengeliggjøres. På bakgrunn av dette vil en styrking av Samisk arkiv være et viktig tiltak.

6.1.2 Tilgang til e-bøker på samisk**6.1.2.1 Samisk bibliografi**

Nasjonalbiblioteket har siden 1992 hatt ansvar for Samisk bibliografi som er en nasjonalbibliografi med oversikt over samiske og samisk-relevante utgivelser: bøker, småtrykk, periodika, offentlige publikasjoner, lydbøker og artikler i bøker og tidskrift. Oppføringene inkluderer både samiske titler og litteratur som berører samisk kultur skrevet på andre språk enn samisk (hovedsakelig norsk, men også noe engelsk).

Antall oppføringer i Samisk bibliografi per 13. januar 2020 er 28 975.

Bibliografien baserer seg på materiale som er omfattet av lov om avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokument, og Sametinget mottar jevnlig eksemplarer av pliktavlevert materiale fra Nasjonalbiblioteket. Dette er hjemlet i forskriften til loven.

Nasjonalbiblioteket har også ansvar for den felles samiske bibliografien som, i tillegg til den norske, inkluderer bibliografiene fra Finland, Russland og Sverige. Tjenesten driftes teknisk sett av Unit.

Nasjonalbiblioteket har ansvar for utviklingen av klassifikasjonssystemet Løøv. Løøv er utarbeidet spesielt for Samisk bibliografi ved universitetsbiblioteket i Trondheim og er et system skreddersydd for samiske forhold og tema. Nasjonalbiblioteket konsulterer Sametinget og andre samiske institusjoner i Sápmi (Norge, Finland, Russland og Sverige) i arbeidet med utviklingen av Løøv.

Fylkesbibliotek og folkebibliotek som jobber spesielt med samisk har etablert nettverkssamarbeid med Sametinget. Et offisielt samisk bibliotekforum finnes ikke.

Sametingets merknad

Sametinget har ikke en formell samarbeidsavtale med Nasjonalbiblioteket slik som Sametinget har med fylkeskommunene, og vil bemerke at samarbeidet med Nasjonalbiblioteket kunne ha vært bedre og tettere.

Sametinget mener at det er tilrettelagt for utlån av e-bøker i bibliotekene, men det er imidlertid utfordringer med tilbudet av samisk litteratur i digitalt format. Appen BookBites, som blir brukt til utlån av e-bøker, er oversatt til nordsamisk, men det finnes dessverre få samiskspråklige skjønnlitterære e-bøker tilgjengelig for innkjøp og utlån via bibliotek. Enkelte samiske forlag selger e-bøker på sine egne nettsider som hver enkelt kan kjøpe og laste ned på telefon eller nettbrett.

Sametinget satser på digitalisering av samisk litteratur og ser potensialet i digitale løsninger for samisk litteraturproduksjon og distribusjon. Sametinget mener dette vil styrke tilgangen på samisk litteratur.

6.1.3 Digitalisering av samiske medier

Alle språk, også samiske språk, er bærere og formidlere av både identitet, kultur og kulturarv. Det er umulig å skille mellom en gitt kulturs innhold og dens språk. Derfor er det ikke likegyldig hvilket språk som fremmes på kulturelle arenaer. Det blir dermed viktig at den samiske befolkningen har tilgang på kultur på eget språk blant annet gjennom aviser, radio, TV, film og nettbaserte plattformer.

6.1.3.1 Plattformnøytral tilskuddsordning for samiske aviser

Støtteordningen for samiske aviser og samiskspråklige avissider skal legge til rette for demo-

kratisk debatt, meningsdanning og språkutvikling i det samiske samfunnet, og er regulert i egen forskrift. Med samisk avis menes etter forskriften avis som har den samiske befolkningen som hovedmålgruppe. Med andre ord kan også norsk-språklige aviser som har denne målgruppen få støtte.

Samlet fordelte Medietilsynet nesten 34 millioner kroner til samiske aviser i 2019. De samiske dagsavisene Ávvir (nordsamisk) og Ságat (hovedsakelig på bokmål) fikk henholdsvis 18,81 og 13,6 millioner kroner, mens lokalavisen Snåsningen fikk 625 968 kroner for innstikk på sørsamisk, og lokalavisen Nordsalten fikk 725 427 kroner for innstikk på lulesamisk. Mediemangfoldsutvalget mente at tilskuddsordningen i dag i liten grad gir de samiske avisene incitament til å satse på digitale forretningsmodeller, og foreslo derfor å gjøre tilskuddet til samiske medier plattformnøytralt, slik at ordningen i større grad vil kunne stimulere til innovasjon og mer effektiv distribusjon. Regjeringen har foreslått å gjøre ordningen plattformnøytral, noe som kan gi bedre distribusjon, mer samisk innhold, flere aktører og økt mediemangfold også for sør- og lulesamisk. Det tas sikte på å sende forslaget på høring i løpet av 2021.

6.1.3.2 Tilskudd til digitalisering av lokalradio

Guovdageainnu Lagasradio (Radio GLR) og Radio DSF er lokalradioer med samisk innhold som mottar tilskudd gjennom støtteordningen «Tilskudd til lokale lyd- og bildemedier». I 2019 mottok de investeringstilskudd til digitalisering av lokalradio, prosjektmidler til lokale programproduksjoner, driftstilskudd til lokalradioer for etniske- og språklige minoritetsgrupper og tilskudd til enkeltstående kompetansehevende tiltak.

Tilskuddsmidlene gitt gjennom ordningen utgjorde totalt nesten 20 millioner kroner i 2019. Omkring halvparten av støttemidlene er siden 2016 øremerket prosjekter som skal bidra til å digitalisere landets lokalradioer. I tillegg er søknader om tilskudd til lokale programproduksjoner som stimulerer til bruk av norsk musikk prioritert. Lokale radio- og TV-aktører er en viktig del av mediemangfoldet, og støtteordningen skal bidra til å understøtte dette mangfoldet.

Sametingets merknad

Guovdageainnu Lagasradio (GLR) mottar i 2020 direkte tilskudd på 337 000 kroner fra Sametinget, med mål om samiske medier som skaper samfunns-

engasjement. Sametinget mener at medier er en viktig del av samfunnet og samfunnsdebatten. For Sametinget er det viktig at samisk språk, kunst og kultur er tilgjengelig på ulike medier, på ulike plattformformer og at det produseres og formidles med høy kvalitet.

6.1.3.3 Samisk teksting på både lineær TV og strømme-TV

Kringkastingsloven og NRK-plakaten har tidligere ikke stilt spesifikke krav til teksting av programmer for den samiske befolkningen. I Meld. St. 38 (2014–2015) *Open og opplyst – Almennkringkasting og mediemangfold* varslet Kulturdepartementet at departementet vil vurdere tekstekrav for NRKs programmer på samiske språk for å bedre tilgangen til slike programmer for hørselshemmede samer. Fra 2020 er det fastsatt i kringkastingsforskriften en egen bestemmelse § 2-5 (e) at NRK skal «tilgjengeliggjøre fjernsynsprogrammer på samisk med teksting på det samiske språk som er talespråk i programmet når slike programmer legges ut i audiovisuell bestillingstjeneste, dersom det er teknisk og praktisk mulig».

I Prop. 58 L (2018–2019) *Endringer i kringkastingsloven mv.* går det fram at Kulturdepartementet mente det burde stilles krav om at NRKs programmer på samisk skal gjøres tilgjengelig med teksting på det samiske språk som er talespråk i programmet når slike programmer legges ut i en audiovisuell bestillingstjeneste (strømme-TV). Kulturdepartementet har vært i dialog med Sametinget om § 2-5 bokstav e om teksting på samisk. Sametinget støtter forslaget, spesielt at kravet skal gjelde for alle samiske språk. Sametinget viser til at kravet gjelder for fjernsynsprogrammer på samisk, men at NRKs tilbud på samisk fortsatt er begrenset. Sametinget foreslår derfor at plikten til å tekste på samisk i framtida også skal utvides til et utvalg programmer med norsk talespråk, særlig programmer som omhandler samiske tema. Kulturdepartementet tar med seg innspillet i det videre arbeidet og vil fortsette dialogen med Sametinget om tilrettelegging.

6.1.3.4 NRKs satsing på nett for unge samer

NRK har som en del av oppdraget å styrke de samiske språkene og skal ha daglige sendinger for den samiske befolkningen og jevnlig programmer for barn og unge. I tillegg til tradisjonell TV har NRK økt satsingen på digitalt innhold på nett-TV, Facebook og Instagram for å nå ut til unge samer.

NRK Sápmi produserer nyheter, kultur, underholdning og innhold for barn på samisk og norsk til nett, mobil, radio og TV. Ifølge NRK er bruken av innholdet til NRK Sápmi på nett stabilt, men det har vært en økning på mobil. I 2018 besøkte flere unike brukere NRK Sápmi på mobil enn på nett.

I 2018 har NRK Sápmi styrket nyhets- og aktualitetstilbudet på nett og mobil med løpende nyheter og økt oppmerksomhet mot nasjonale samiske saker som har relevans langt utover lokalsamfunnet de har utgangspunktet i. NRK Sápmi har en tredelt strategi: Mer flerspråklig innhold, mer innhold mot yngre målgrupper og større saker og historier som i større grad angår alle samer og befolkningen ellers.

Medietilsynets vurdering er at NRK i 2018 gjennom tilbudet sitt på radio, TV, nett og mobil oppfyller kravene til å styrke de samiske språkene og til å styrke samisk identitet og kultur.

Sametingets merknad

I allmennkringkastingsrapporten for 2018 skriver Medietilsynet at NRK bryter forpliktelsene om å sende jevnlig programmer for unge på samisk. Det er likevel en positiv utvikling i 2018, og Medietilsynet regner med at kravet blir oppfylt. Medietilsynet har derimot ikke evaluert dette for resten av året 2018 og 2019. Sametinget forventer at innhold på alle samiske språk for barn og unge blir ytterligere styrket. Sametinget har også påpekt dette i sin Mediepolitiske redegjørelse (2019).

6.1.3.5 Internasjonalt samisk filminstitutt (ISFI)

ISFI gir støtte til kompetanseutvikling og økonomisk støtte til samiske aktører som ønsker å utvikle, produsere og distribuere samisk film med samisk språk. Regjeringen har derfor i løpet av de siste årene styrket driftssituasjonen for ISFI, slik at virksomheten kan videreføre og styrke satsingen på produksjon av samisk film.

Regjeringen har styrket ISFI betraktelig, fra om lag 4 millioner kroner i 2016 til 8,4 millioner kroner i 2020.

ISFI planlegger å etablere et studio for etterarbeid i tilknytning til sine lokaler i Kautokeino. Studioet, Tundra Studio, skal brukes til dubbing av norske og internasjonale filmer til samisk språk og til etterarbeid i samiske produksjoner.

Norsk filminstitutt lanserte i 2019 en handlingsplan for mangfold i norsk film og filmkultur. Ett av tiltakene er å inngå samarbeid med blant annet ISFI, for å styrke talentutvikling og rekruttering av underrepresenterte grupper i filmfeltet.

Sametingets merknad

Sametinget mener at det ikke er bevilget nok midler til produksjon av samiske spillefilmer og TV-serier. Disney-filmen Frost 2 er dubbet til nordsamisk, Jiknon 2, og Sametinget ser store muligheter for dubbing av flere filmer til de samiske språkene. Utfordringen slik Sametinget ser det er at det ikke finnes økonomiske midler til en slik virksomhet.

Dubbing er en meget kostnadseffektiv måte å øke tilbudet av filmer og TV-serier på de samiske språkene. Med dagens teknologi har dubbingen blitt billigere og fått bedre kvalitet. Sametinget ser behovet for å produsere flere dubbete samiskspråklige filmer og TV-serier, og dette særlig med tanke på tilbudet til barn og unge. Samiske institusjoner trenger å få bygd opp den teknologiske infrastrukturen til å lage og publisere dubbete filmer, samt studioer som kan produsere og gjennomføre dette.

6.1.3.6 Strømmetjenesten Sapmifilm

Strømmetjenesten Sapmifilm.com ble lansert 8. mars 2018, under Indigenous Film Conference i Kautokeino. Tjenesten driftes av Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI) og tilbys i første omgang til et publikum i Norge, Sverige og Finland. Katalogen består av samiske kort-, dokumentar- og animasjonsfilmer. Sapmifilm.com tilbyr den samiske befolkning filmer på eget morsmål og har i tillegg som målsetning å styrke kunnskapen om samisk kultur, språk og historie. Ambisjonen er at katalogen på sikt også skal inneholde filmer om andre urfolk og at katalogen tilbys globalt.

6.2 Kulturminner

6.2.1 Den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden

Kulturminneforvaltningen i Sametinget har lov-pålagte arbeidsoppgaver knyttet til kulturminneloven og plan- og bygningsloven, og kulturminnebasen Askeladden er et viktig redskap i dette arbeidet. Databasen er tilgjengelig digitalt og er Riksantikvarens offisielle database for kulturminner i Norge. Gjennom Askeladden kan det effektivt hentes ut informasjon om kulturminner med relevans for en spesifikk sak og et geografisk område. Databasen oppdateres kontinuerlig av de respektive forvaltningsmyndighetene.

Sametinget er rette forvaltningsmyndighet for samiske kulturminner og har ansvar for at informasjon om samiske kulturminner i Askeladden er

oppdatert og i tråd med gjeldene lovverk og praksis. Askeladden oppdateres på bakgrunn av kulturminneregistreringer i felt. I løpet av de siste 10–15 år har Sametinget i økende grad tatt i bruk digitale registreringsverktøy, noe som har resultert i et vesentlig mer effektivt feltarbeid. Askeladden er passordbelagt og ikke åpen for allmennheten, men for brukere i kulturminneforvaltning og kommuneplanleggere. Det finnes også ulike brukertilganger i Askeladden som regulerer innsynet. Databasen *kulturminnesok.no* er imidlertid åpen for allmennheten og er basert på innholdet i Askeladden. Enkelte kulturminnetyper i denne databasen er imidlertid klausulert med begrenset offentlighet, og er ikke tilgjengelig i kulturminnesok.no. Det kan blant annet gjelde samiske offersteder og graver.

Sametinget er ansvarlig kulturminnemyndighet for å legge alle relevante opplysninger om samiske kulturminner inn i kulturminnebasen Askeladden. Informasjon i databasen, som kartfesting, beskrivelser og hendelser må være korrekt, komplett og konsistent. Askeladden skal fortsatt videreutvikles som sentralt kulturminneregister og skal i tillegg kunne hente rapporter, oversikter, artikler og registre som eies og deles av andre aktører.

Sametingets merknad

Sametinget understreker at det fortsatt er store arealer innenfor samiske bruks- og bosettingsområder hvor det ikke er gjennomført kartlegging av samiske kulturminner. Det gjelder både innlandsområder og deler av kysten. Forskning har imidlertid vist at disse områdene kan være svært rike på kulturminner.

Ved å digitalisere og tilgjengeliggjøre allerede innsamlet data vil andelen samiske kulturminner i Askeladden øke, særlig i de områdene hvor de største kunnskapshullene finnes. Dette er svært verdifull informasjon som, hvis den blir overført til Askeladden, vil styrke kunnskapsgrunnlaget til den samiske kulturminneforvaltningen. Sametinget ser derfor behov for at det settes i gang tiltak for å digitalisere tilbudet på Askeladden.

6.2.2 Geodata

Sammenstilling av geodata i stadig bedre GIS-programvare gir muligheter for å analysere og presentere (visualisere) store mengder data på en effektiv og oversiktlig måte. I utarbeidelse av rapporter og formidling generelt er GIS-verktøyet essensielt og viktig for Sametinget og kan imple-

menteres på en rekke områder. Dette fordrer at data er digitalt tilgjengeliggjort.

6.2.3 Digitalisering av kulturminnedata fra forsknings- og FoU-prosjekter

Opprettelsen av Samisk kulturminneråd, og senere delegering av myndigheten til Sametinget, innebar en anerkjennelse av samisk kultur, samiske kulturminners betydning og samenes rett til selv å forvalte egne kulturminner. Å gjøre kulturminnedata tilgjengelig i en nasjonal database er viktig som ledd i demokratiseringsprosessen og et skritt i riktig retning. Databasen i seg selv skaffer imidlertid ikke til veie kulturminnedata som ikke finnes. Kunnskapshullene knyttet til kulturminnedata fra store deler av de samiske kjerneområdene er fortsatt like reell selv om man har en nasjonal database. De siste tiårene har det vært gjennomført en rekke prosjekter i regi av universiteter, forskningsinstitutter, museer og andre som har dokumentert og kartfestet samiske kulturminner og landskapsbruk. Denne dokumentasjonen finnes hovedsakelig i rapporter, private databaser, forskningsartikler og vitenskapelige avhandlinger, og er i svært liten grad overført til Askeladden. Dette er svært verdifull informasjon som, hvis den ble overført til Askeladden, kunne styrket kunnskapsgrunnet i samisk kulturminneforvaltning betydelig.

6.2.4 Offentliggjøring og tilgjengelighet

Offentliggjøring og digitalisering av samisk kulturarv åpner for problemstillinger knyttet til personvern. Det kan også av enkelte oppleves som et brudd i forhold til tradisjonsbasert kunnskaps-overføring og lokal praksis. Samtidig åpner dette for en diskusjon om hvordan denne type kunnskap skal forvaltes og av hvem. Offentliggjøring kan også føre til ny bruk av kulturminner som ikke nødvendigvis er i tråd med tidligere bruk, og som av noen kan oppfattes som en forringelse av stedene. Dette er avveininger som samiske kulturarvsinstitusjoner må ta stilling til når kulturarven, det være seg fysiske kulturminner i landskapet eller tradisjonsstoff knyttet til stedene, digitaliseres og gjøres tilgjengelig for andre enn de som tradisjonelt har hatt tilgang til denne kunnskapen. I slike sammenhenger vil det være særlig viktig å ha gode systemer og retningslinjer for hvem som har adgang og hvordan data kan brukes. For å unngå at viktige og sårbare kulturminneverdier

går tapt er det en forutsetning at informasjonen finnes tilgjengelig for forvaltningen, men det må være trygghet for at data ikke kommer på avveie eller kan misbrukes.

6.2.5 Kategorier, nomenklatur og språk

Utfordringer med dagens nasjonale kulturminnedatabase er primært at oppbygging og struktur i liten grad er tilpasset samiske kulturminnetyper og kulturmiljø og den landskapsbruken de er knyttet til. Databasen gir for få muligheter til å håndtere observasjoner av samiske kulturminner med det resultat at de må kategoriseres inn i store generelle kategorier hvor de usynliggjøres. Kategoriene som er tilgjengelig for disse «anomaliene» er ofte sekkebetegnelser som tildekker og reduserer mangfoldet av samiske kulturminnetyper. Nomenklaturet, eller kulturminnekategoriene, i kulturminnedatabasen Askeladden, er tilpasset de vanligst forekommende kulturminnetypene. En annen utfordring ved Askeladden er manglende mulighet til å bruke samiske termer på samiske kulturminnetyper. Språket er en viktig kulturbærer og følgelig en viktig dimensjon i dokumentasjonen av samiske kulturminner.

6.2.6 Krav om kartfesting

Kulturminnedatabasen Askeladden bygger på et prinsipp om at kjente kulturminner skal kartfestes og avgrenses i forhold til omgivelsene. Automatisk fredete kulturminner legger derfor sterke føringer på arealbruk, og i lys av dette er både kartfesting og avgrensing av kulturminner, arbeidsoppgaver som prioriteres høyt av kulturminnemyndighetene. I de digitale registrerings-skjemaene som kulturminnemyndighetene bruker og laster inn i Askeladden, skal hvert enkelt kulturminne avgrenses i forhold til omgivelsene. Selv om kulturminneloven også nevner steder det knytter seg historier, tro og tradisjon til, er det først og fremst de fysiske menneskeskaptene sporene som er egnet til å avgrenses og kartfestes på denne måten. Det er ønskelig at det utvikles en metode for å avgrense samiske kulturminner som er uten menneskeskaptene spor. Dette gjelder særlig samiske helligsteder som i mange tilfeller omfatter store landskapselementer som fjell, fjellformasjoner, innsjøer og skoger. Det samme gjelder sammenhenger mellom kulturminner i større landskapsrom.

7 Helse- og omsorgssektoren

Helse- og omsorgstjenestene må organiseres med utgangspunkt i pasientenes behov, og pasientene skal sikres et likeverdig tilbud av helse- og omsorgstjenester over hele landet. Det er også en forutsetning for pasientsikkerheten og for kvaliteten på tjenestene, at helsepersonell og pasienter/brukere forstår hverandre. Regjeringens ambisjon er å skape pasientens helsetjeneste hvor den enkelte pasient skal settes i sentrum, oppleve respekt og åpenhet i møte med helsetjenesten og slippe unødvendig ventetid. Pasienten skal være involvert i beslutninger om seg selv.

I Meld. St. 7 (2019–2020) *Nasjonal helse- og sykehusplan 2020–2023*, vises det til at digitalisering er et sentralt virkemiddel for å effektivisere og videreutvikle helse- og omsorgstjenesten. Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) er en forutsetning for å lykkes med å skape en pasientens helsetjeneste. Digitale tjenester gir nye muligheter for å involvere pasienter, brukere og innbyggere. Moderne IKT-løsninger vil gi helsepersonell tilgang til nødvendige pasientopplysninger og oppdatert kunnskaps- og beslutningsstøtte.

Samiske pasienters utfordringer i helse- og omsorgssektoren er knyttet til at fagfolk i mange tilfeller har manglende kunnskap om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Samiske pasienter har i mange behandlingssituasjoner ikke muligheten til å bruke eget språk. Det fører til at det blir vanskelig for pasientene å beskrive egen sykdom og å forstå tilbakemeldingene behandlere gir. Dette medfører at enkelte samiskspråklige pasienter ikke kan ta aktivt del i behandlingen, samtidig som risikoen for feildiagnostisering og feilbehandling øker, og at kvaliteten på tjenestene reduseres.

Det pågår en rekke prosesser innen helse- og omsorgssektoren på digitaliseringsfeltet. Nesten alle arbeidsprosesser i helse- og omsorgstjenesten har i dag et digitalt avtrykk – informasjon om pasienten skrives inn i elektronisk pasientjournal, elektroniske meldinger om pasienten sendes mellom sykehus, kommuner og fastleger i kommunene, leger vurderer røntgenbilder på PC-skjermen, helsepersonell registrerer elektronisk hvilke legemidler pasienten har fått, og

pasientene kan i økende grad kommunisere digitalt med helsetjenesten. Digitalisering gjør det også mulig å flytte tjenester nærmere pasienten.

7.1 Rett til likeverdige helse- og omsorgstjenester og til å bli betjent på samisk

Det følger av pasient- og brukerrettighetsloven at alle pasienter har rett til nødvendige helse- og omsorgstjenester. Begrepet «nødvendige helse- og omsorgstjenester» tolkes slik at det gir rett til nødvendig helse- og omsorgstjenester med en forsvarelig standard, basert på en individuell vurdering av behov. Omfang og nivå må vurderes konkret. Det avgjørende vil være pasientens behov. Pasient- og brukerrettighetsloven sees i sammenheng med andre lover som berører helse- og omsorgstjenesten, herunder helsepersonelloven, spesialisthelsetjenesteloven og helse- og omsorgstjenesteloven, tannhelsetjenesteloven og lov om psykisk helsevern. Det fremkommer også av pasient- og brukerrettighetsloven at informasjonen skal være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn.

Sameloven gir i tillegg en utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren som innebærer at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk. Likeverdige helse- og omsorgstjenester for samiske pasienter forutsetter at tjenestene tilrettelegges pasientenes språklige og kulturelle bakgrunn.

7.2 Digitalisering i helse- og omsorgssektoren

Bruk av teknologi innenfor helse-, omsorgs- og sosialfeltet har utviklet seg over mange år, og det utvikles stadig flere teknologiske tjenestetilbud. Digitale innbyggertjenester gjør det lettere for innbyggerne å følge opp egen helse og tilpasse

kontakten med helsetjenesten til egen hverdag. Generelt må forslagene/behovene i helse- og omsorgssektoren knyttet til digitalisering inngå i nasjonal styringsmodell for e-helse, som er etablert for å styrke gjennomføringen av IKT-utviklingen i helse- og omsorgstjenesten.

De overordnede målene for IKT-utviklingen i helse- og omsorgstjenesten ble vedtatt i 2013 ved behandling av Meld. St. 9 (2012–2013) *En innbygger – en journal*. Det er fortsatt disse målene som ligger fast:

- Helsepersonell skal ha enkel og sikker tilgang til pasient- og brukeropplysninger.
- Innbyggerne skal ha tilgang på enkle og digitale tjenester.
- Data skal være tilgjengelig for kvalitetsforbedring, helseovervåking, styring og forskning.

7.3 Bruk av digitale verktøy i behandlingen

Ved mange helsestasjoner er det ikke samisktalende helsepersonell. Ved språkkartlegging av samiske barn som har samisk som førstespråk, kan dette få uheldige konsekvenser. Også i kontakt med fastlege og annet helsepersonell kan kommunikasjon oppleves krevende når helsepersonell ikke snakker eller forstår samisk. Bruk av videokonsultasjon og skjermtolk i samarbeid med kommuner eller andre tjenestesteder som har samisktalende personell, kan i slike tilfeller benyttes som løsning på kommunikasjonsproblemer. Løsningene ligger tilgjengelig i dag og det er opp til den enkelte kommune eller det enkelte helseforetak å ta disse i bruk.

Det har lenge vært en utfordring å kunne skrive pasientjournal og epikrise på samisk da systemene ikke støtter samiske tegn (se kapittel tre). Utfordringen har vært løftet fram av blant annet Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS). Bruk av samiske tegn knyttet til ulike digitale løsninger som video, velferdsteknologi mv. er i utgangspunktet ikke et problem. Imidlertid vil det være utfordringer med å få leverandører til å utvikle slik funksjonalitet i løsningene.

7.4 Digitalt tilgjengelig helseinformasjon på samisk

Helsenorge.no er den nasjonale innbyggerportalen for helse i Norge. Innretningen er todelt, og består av informasjonssider med kvalitetssikret

helseinformasjon om ulike temaer og selvbetjeningsløsninger som krever sikker innlogging. Følgende gjelder for bruk av samisk på helsenorge.no:

Det er et mål at det finnes et samisk tilbud av bra kvalitet på helsenorge.no. På nettsidene er nordsamisk valgt som samisk språk. Av de tre offisielle samiske språkene i Norge (nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk) er nordsamisk størst. Utviklingen av nordsamisk som skriftspråk er også kommet lengre enn de øvrige samiske språkene. Kun et utvalg av sidene på helsenorge.no er tilgjengelig på samisk. Behov for videre oversettelse til samisk skal kartlegges i dialog med samarbeidspartnere på helsenorge.no.

Regjeringen la i 2019 fram en strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen. Klart språk i pasientinnkallinger kan forhindre eller avhjelpe kommunikasjonsvikt. Kvaliteten på pasientinnkallinger skal forbedres og det er igangsatt et nasjonalt prosjekt med formål å bedre språket i pasientinnkallinger i spesialisthelsetjenesten. Helse Nord har et særskilt ansvar for oversettelse av pasientinnkallinger og annen informasjon til samiske pasienter i regionen.

7.5 Utvikling under koronapandemien

Koronapandemien har bidratt til å synliggjøre at det er et stort potensial for å øke bruken av digitale løsninger på de fleste samfunnsområder. Helse- og omsorgssektoren har vist stor evne til omstilling under pandemien. Erfaringer har vist at det er potensial for å fremskynde digitaliseringen i helse- og omsorgssektoren som vil gi nytte etter at pandemien er over, og som vil treffe langt bredere enn håndtering av kriser. Ikke bare helsepersonell har blitt mer digitale, men også pasientene har tilpasset seg situasjonen.

Under pandemien har helse- og omsorgstjenesten i langt større grad enn tidligere tatt i bruk eksisterende nasjonale e-helseløsninger slik som den nasjonale helseportalen, helsenorge.no, og kjernejournal. Antall besøk på helsenorge.no har økt kraftig under pandemien, og første tertial 2020 hadde helsenorge.no 22,68 millioner besøk, som er en nær dobling av antall besøk fra samme periode i fjor. Erfaringen med håndteringen av pandemien viser at det er behov for at hele sektoren kobler seg på og tar i bruk de felles plattformene som er etablert for samhandling.

Koronapandemien har ført til en betydelig økning i bruken av velferdsteknologiske løsninger i kommunene, spesielt innenfor digital

hjemmeoppfølging. Dette har stor betydning for å redusere smittespredning fordi hjemmetjenesten kan redusere antall besøk samtidig som brukerne blir ivaretatt og føler trygghet. Kommunene har vist evne til rask omstilling og samarbeid. I tillegg har Nasjonalt velferdsteknologiprogram bidratt til nasjonal koordinering i sammenheng med pandemien, gjennom kartlegging av kommunenes behov og bistand fra KS til felles anskaffelse av elektroniske medisindispensere. En slik felles anskaffelse sparer kommunene for tid, samtidig som det letter situasjonen for leverandørene som opplever stor pågang. Det er også en fordel å samle opp behov fra flere kommuner slik at leverandørene kan tilby produkter i et større volum.

Det er også lagt til rette for å øke bruk av digital hjemmeoppfølging i spesialisthelsetjenesten. Helse- og omsorgsdepartementet har under pandemien bedt de regionale helseforetakene om å ta i bruk digital hjemmeoppfølging og nettbasert behandling der det er mulig. Digital hjemmeoppfølging og nettbasert behandling kan ha stor betydning for å sikre et trygt tilbud til pasientene, og vil også kunne bidra til å løse noen av utfordringene med opphopningen av aktivitet etter hvert som vi går over til mer normal drift. Rammebetingelsene tilpasses for å legge til rette for å

flytte tjenester over på digitale plattformer og hjem til pasientene. Dette kan ha stor nytteverdi for samiske pasienter med store reiseavstander til helse- og omsorgstjenestene.

Pandemien har også styrket samarbeidet mellom etatene, og samarbeidet med leverandørindustrien. Et eksempel er det gode samarbeidet mellom Direktoratet for e-helse, Helsedirektoratet, Folkehelseinstituttet, KS og de regionale helseforetakene om digitaliseringstiltak for å begrense smittespredning og for å kunne behandle og følge opp syke under pandemien. Næringslivet har vært en viktig samarbeidspartner og bidratt med mange gode løsninger til kommuner og sykehus for at de skal kunne fortsette å levere helse- og omsorgstjenester av høy kvalitet under pandemien.

Det er viktig å videreføre de gode digitale løsningene og arbeidsmetodene også i kjølvannet av pandemien. Koranasituasjonen har bekreftet behovet for teknologiske løsninger som gir helsepersonell en enkel og sikker tilgang på pasient- og brukeropplysninger, innbyggerne tilgang på enkle og sikre digitale tjenester og løsninger som gjør data tilgjengelig for kvalitetsforbedring, helseovervåkning, styring og forskning.

8 Justissektoren

En satsing som går på tvers av virksomheter i justissektoren er prosjektet Elektronisk samhandling i straffesakskjeden (ESAS). ESAS sikrer rask, effektiv og sikker informasjonsutveksling mellom politiet, domstolene og kriminalomsorgen.

Det arbeides med digitalisering og modernisering av domstolene. Sentralt i dette arbeidet er prosjektet Digitale domstoler, som skal realisere heldigital rettsprosess for utvalgte domstoler. Prosjektet omhandler også elektronisk samhandling med andre, som digital samhandling med advokater gjennom Aktørportalen. Fra september 2018 er det gjennom flere lovendringer lagt til rette for mer og bedre elektronisk saksflyt i domstolene. Det jobbes med å få på plass en ny tolkebestillingsløsning til bruk i norske domstoler.

Digitale publikumstjenester i politiet handler i stor grad om å øke politiets tilgjengelighet for innbyggerne og forenkle innbyggernes møte med politiet. Det er påbegynt et arbeid med en strategi som blant annet vil vurdere hvordan politiet skal treffe innbyggerne med innhold/tjenester for å møte deres behov.

8.1 Fjerntolking

Det er i dag stor mangel på samiske tolker og oversettere, noe som gjør det vanskelig å benytte samisk i rettsmøter, under politiavhør og i fengslene. Bruk av fjerntolking vil bidra til et bedre tolketilbud over hele landet og økt rettssikkerhet for den enkelte. Fjerntolking er et samlebegrep for telefontolking og skjermtolking. Som et ledd i oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*, vil Justis- og beredskapsdepartementet vurdere å legge til rette for økt bruk av fjerntolking, der dette er mulig og hensiktsmessig. Bruk av fjerntolking i domstolene er en del av prosjektet «Digitale domstoler». De økonomiske og administrative konsekvensene for bruk av fjerntolking for politiet og kriminalomsorgen må utredes før det fattes en endelig beslutning.

8.2 Informasjon på samisk på relevante nettsteder i justissektoren

Det er i dag informasjon på nordsamisk på nettstedene til domstolene og kriminalomsorgen, men er mangelfull på politiets nettsider. Justissektoren har et forbedringspotensial når det gjelder informasjon og oversettelse av skjemaer til alle de tre samiske språkene nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk, på etatens nettsider. Justis- og beredskapsdepartementet ønsker, som et ledd i oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*, at flere skjemaer og mer informasjon på etatens nettsider oversettes til de tre samiske språkene.

8.3 Digital ordbok med juridisk terminologi

Som en oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket* vil det igangsettes et arbeid med å utarbeide juridisk terminologi på sør- og lulesamisk. I tillegg vil det igangsettes et arbeid for å utvide den juridiske terminologien som i dag foreligger på nordsamisk. Sametinget har foreslått at det også utarbeides en «frasebok», noe Justis- og beredskapsdepartementet har gitt sin tilslutning til. Et aktuelt tiltak vil kunne være å etablere en digital ordbok/digitalt oversettelsesverktøy som gjøres tilgjengelig på internett, når juridisk terminologi er på plass for nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. Dette vil også kunne gjøres med den såkalte «fraseboken». De økonomiske og administrative konsekvensene av å etablere en digital ordbok med juridisk terminologi og en «frasebok», må utredes nærmere før endelig beslutning tas.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet viser til Sámi Giellagáldu – Nordisk fagressursenter for samiske språk, som er et språkorgan etablert i 2013 av sametingene i Norge, Sverige og Finland – formelt underlagt Samisk Parlamentarisk Råd (SPR). Det overordnede formålet med å organet er å styrke og utvikle de samiske språkene gjennom et godt språksamarbeid, for å bidra til å sikre at språkene utvikles likt på tvers av landegrensene.

Det pågår en prosess mellom sametingene med å reorganisere Sámi Giellagáldu på en måte som gir det bedre faglig soliditet, og mer forutsigbar drift. Sametinget har signalisert at den nye organisasjonsmodellen etter planen skal være på plass i løpet av 2020.

Sametingets merknad

Sametinget mener at en viktig forutsetning for at det utarbeides juridisk terminologi er at den nye terminologien normeres. Dette gjelder utvikling av all samisk terminologi. Det er derfor viktig at det finnes et permanent organ som kan jobbe med kvalitetssikring og normering av samisk språk.

Sametinget er opptatt av nordisk samarbeid slik at terminologien kan brukes over landegrensene. Målet er at terminologiutvikling og normering skjer gjennom et nordisk samarbeid bestående av både fag- og språkkompetanse. I dag er samarbeidet over landegrensene prosjektbasert i organet Sámi Giellagáldu, som er underlagt Samisk Parlamentarisk råd (SPR). Utvikling av terminologi innenfor alle samfunnsområder er helt nødvendig for at språket skal kunne brukes innenfor de ulike fagfeltene. Det er derfor viktig at Sámi Giellagáldu etableres som permanent virksomhet.

8.4 Kunnskapsformidling og kompetanseheving om den samiske dimensjonen i justissektoren

For å styrke samisk språk og kultur i justissektoren, er det nødvendig å øke kompetansen om den samiske dimensjonen i hele sektoren. Som et ledd i dette vil det være et mulig tiltak å digitalisere kunnskapsformidlingen og kompetansehevingen i justissektoren i form av e-læring. Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter og Politihøgskolen vil kunne være sentrale i et slikt arbeid, men de økonomiske og administrative konsekvensene må utredes før et slikt tiltak kan iverksettes.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 28. august 2020 om Samisk språk, kultur og samfunnsliv blir sendt Stortinget.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Årets kunstner er Tomas Colbengtson

Tomas Colbengtson: Sæmie culture

© Tomas Colbengtson/BONO 2020

www.colbengtson.com

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 08/2020

